

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

✓ *Криза у Конституційному суді*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

✓ *Шлях до ефективного правосуддя*

№ 10 жовтень 2025

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 10 (137) 2025

(01 жовтня - 31 жовтня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
Н. Кушакова-Костицька, пров. наук. співроб. Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз НАН України;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuvip.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	3
---	----------

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....	10
--	-----------

СУСПІЛЬНА ДУМКА	
<i>Ю. Мариняк, LVIV.MEDIA: Потреба змін: які норми Основного Закону України потребують оновлення?</i>	<i>18</i>
<i>А. Стешенко, LB.ua: Конституційний пінг-понг: чому Рада не призначила суддів КСУ?.....</i>	<i>22</i>
<i>Л. Семишоцький, Закон і Бізнес: Штучний недобір</i>	<i>24</i>
<i>С. Дорош, BBC Ukrainian: Криза у Конституційному суді. Хто і чому паралізує його роботу</i>	<i>26</i>
<i>Стаття підготовлена експертами Фондації DEJURE та Центру протидії корупції, Європейська правда: Удар по судовій реформі: які проблеми несе висновок Венеційської комісії про перевірку суддів</i>	<i>28</i>

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	32
--	-----------

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

<i>Кравченко С.</i>	
Шлях до ефективного правосуддя: п'ять ключових кроків.....	35
<i>Шульженко Ф., Тарасенко Т., Риндюк В.</i>	
Позитивістська культурно-правова традиція в національній правотворчості та перспективи євроінтеграції України	37
<i>Завальнюк І.</i>	
На перетині функцій. Чи є адміністративний суд квазі-органом конституційної юрисдикції?	43
<i>Ткачук А.</i>	
В концептуальних документах маємо спиратися на реальні виклики і перспективи, а не лише на наш і міжнародний досвід.....	46

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Словаччина	48
Німеччина	49
США.....	50

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	50
---	-----------

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Верховна Рада не змогла призначити двох суддів Конституційного суду, що належали до її квоти. Загалом було чотири кандидати: Захар Тропін (директор департаменту міжнародного співробітництва та представництва Мін'юсту), Оксана Клименко (головний науковий консультант сектору розвитку законодавства з питань правової політики Дослідницької служби Верховної Ради), Юлія Кириченко (членкиня правління Центра політико-правових реформ, радниця голови Верховної Ради Руслана Стефанчука), Тарас Цимбалістий (прокурор Офісу Генерального прокурора).

Перший кандидат, Захар Тропін, який на конкурсі набрав найбільшу кількість балів (5), не отримав достатньої підтримки: лише 224 з 226 необхідних. Оксана Клименко, що мала 4 голоси групи експертів на конкурсі, зібрала 93 голоси, тож теж не отримала призначення.

В зв'язку з цим на рейтингове голосування поставили решту кандидатів, які отримали від дорадчої групи експертів по три голоси. Юлія Кириченко отримала 179 голосів рейтингу, Цимбалістий – 84. Після цього голова ВР Руслан Стефанчук поставив на голосування їхні кандидатури в відповідній черговості.

Кириченко отримала 126 голосів, тож її не призначили. Цимбалістий теж не отримав підтримки – 74 «за» (*Лівий берег* (https://lb.ua/news/2025/10/08/700498_verhovna_rada_vidhilila_vsi.html)). – 2025. – 8.10).

Комітет Верховної Ради з правової політики оголосив про початок нового конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного суду України. Рішення ухвалено на засіданні Комітету з правової політики на 13 жовтня 2025 року, передає кореспондент LB.ua.

Кандидати зможуть подавати свої документи на розгляд правового комітету протягом 30 днів із 14 жовтня 2025 року. Після чого ці документи будуть направлені на розгляд Дорадчої групи експертів (ДГЕ).

Після отримання документів від правового комітету ДГЕ має до чотирьох місяців для

розгляду документів кандидатів та проведення співбесід з ними, а також до 15 днів після співбесід для оцінки їхніх моральних якостей.

За прогнозами голови правового комітету Дениса Маслова («Слуга народу»), новий конкурс відбору кандидатур на посаду судді КСУ може тривати до півроку. Попередній конкурс тривав понад рік (*Лівий берег* (https://lb.ua/society/2025/10/13/701297_komitet_radi_z_pravovoi_poliitiki.html)). – 2025. – 13.10).

Конституційний Суд України оголошує конкурс на кращу наукову статтю. Запрошуються здобувачі вищої освіти, молоді науковці та всі, хто прагне реалізувати свій науковий потенціал, до участі в конкурсі на кращу наукову статтю, пов'язану із захистом прав і свобод людини і громадянина.

Участь у конкурсі дає можливість поділитися своїми ідеями щодо зазначеної тематики, долучитися до формування правової думки, а також презентувати своє дослідження на широкий загал.

Для участі потрібно надіслати неопубліковану раніше статтю разом із заявкою (<https://cutt.ly/seH1YCMH>) та рецензією на електронну пошту inbox@ccu.gov.ua (із позначкою „На конкурс“) до 1 червня 2026 року.

Наукові праці будуть оцінювати за такими критеріями: актуальність, наукова новизна, обґрунтованість і незалежність висновків, суджень, пропозицій автора, послідовність та логічність викладу.

Підсумки оголошуватимуть під час урочистого заходу з нагоди 30-ї річниці Конституції України.

Більше інформації про умови конкурсу, порядок його проведення, вимоги до статей читайте в Положенні про конкурс на кращу наукову статтю, пов'язану із захистом прав і свобод людини і громадянина <https://cutt.ly/deH1EfCZ>.

Нагадаємо, що попередній конкурс об'єднав близько 100 учасників із провідних закладів вищої освіти України та закордону.

Найкращі автори Ганна Адамчук, Валерія Афтанасів, Анастасія Костюніна отримали почесні грамоти від Конституційного Суду України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, пам'ятні подарунки, пропозиції стажування в Офісі Омбудсмена, Конституційному Суді України, а також можливість публікації у „Віснику Конституційного Суду України“ та „Українському часописі конституційного права“.

Зробіть крок до успіху! Заявіть про себе в науковому світі. Ваші ідеї, дослідження можуть стати справжнім відкриттям. Переможці отримають не лише грамоти і корисні подарунки, а й досвід, що відкриває нові можливості (**Офіційний вебсайт Конституційного Суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-ogoloshuye-konkurs-na-krashchu-naukovu-stattyu>)). – 2025. – жовтень).

20–24 жовтня 2025 року судді Конституційного Суду України Віктор Городовенко (глава делегації), Віктор Кичун, Василь Лемак, Алла Олійник, Олег Первомайський взяли участь у Програмі обміну досвідом для суддів вищих судів (Федеративна Республіка Німеччина, м. Карлсруе, м. Мюнхен; Республіка Австрія, м. Відень).

20 жовтня 2025 року відбувся обмін досвідом між суддями Конституційного Суду України та суддею Федерального Конституційного Суду Федеративної Республіки Німеччина Геннінгом Радтке. Зустріч була присвячена обговоренню особливостей діяльності конституційних судів, їхніх взаємовідносин з іншими судовими інституціями, а також питань незалежності та безсторонності суддів. Цього ж дня делегація зустрілася із суддею Європейського суду з прав людини Анею Зайберт-Фоєр. У центрі уваги була практика застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини у контексті забезпечення незалежності судової влади.

21 жовтня 2025 року делегація Конституційного Суду України відвідала Федеральний Верховний Суд Німеччини, де

відбулася зустріч із головуючими суддями I та III цивільних сенатів Ульріхом Геррманном та Томасом Кохом. Обговорення стосувалося практичних аспектів судової діяльності, зокрема питання співвідношення рішень німецьких судів та Суду Справедливості Європейського Союзу. Також судді ознайомилися з діяльністю Федеральної прокуратури Німеччини. Генеральний прокурор Єнс Роммель та його команда поінформували про структуру Федеральної прокуратури, основні функції органу, особливості розслідування справ та здійснення представництва в суді.

22 жовтня 2025 року судді Конституційного Суду України відвідали Федеральний Фінансовий Суд, де поспілкувалися з Головою Суду Гансом Йозефом Теслінгом, суддями Франческою Верт, Робертою Гюбнер, Райнером Вендлем, Андреасом Трайбером, Аннетою Кугельмюллер П'юг та Єнсом Реддігом. Вони розповіли про роботу десяти спеціалізованих сенатів, колегій із п'яти суддів, а також принцип „законного судді“, який забезпечує прозорий розподіл справ. Того ж дня українська делегація побувала у Конституційному Суді Баварії, де відбулися обговорення з Головою Суду Гансом-Йоахімом Гесслером, Генеральним секретарем Корнелією Корнпробст, суддею Вищого земельного суду Мюнхена Матіасом Рістом. Обговорення стосувалося контролю Суду за дотриманням Конституції Баварії, специфіки змішаного складу та інших питань конституційного судочинства. Також делегація Конституційного Суду України побувала у Федеральному Патентному Суді, де Голова Суду Регіна Кох і суддя Сімон Пітерс ознайомили гостей зі структурою установи, її основними функціями та повноваженнями. Вони детально зупинилися на процедурі перевірки чинних німецьких патентів крізь призму законодавства ЄС.

23 жовтня 2025 року українська делегація відвідала Конституційний Суд Республіки Австрія, де відбулася зустріч із заступницею Голови Суду Вереною Маднер та Генеральним секретарем Стефаном Франком. Обговорили питання захисту прав людини та забезпечення незалежності судової влади в Україні в умовах

воєнного стану. Ознайомились із процедурою відбору та призначення суддів, роллю Конституційного Суду Республіки Австрія у перегляді рішень адміністративних судів та специфікою скасування результатів виборів.

24 жовтня 2025 року судді Конституційного Суду України взяли участь у заході в Агентстві Європейського Союзу з основоположних прав (FRA). Зустріч з директоркою Агентства Сірпою Раутіо, спеціалістом з міжнародних відносин Массімо Тоші, правовою експерткою Санею Йовичич, науковим співробітником у секторі притулку міграції та кордонів Тамашем Молнаром, керівником сектору протидії расизму та дискримінації в підрозділі рівності з питань рівності, прав ромів та соціальних прав Россаліною Латчевою, головним експертом Джоном Морейном була присвячена обговоренню Хартії основоположних прав ЄС у судовій практиці, міграційному праву в контексті України, правовому статусу українських громадян у країнах ЄС, питанню повернення українців після закінчення війни, складних випадків щодо усиновлень. Також представники Агентства презентували дослідження щодо цифровізації правосуддя.

Цього ж дня відбулась зустріч у Верховному Суді Республіки Австрія з Головою Суду Георгом Кодеком. Він окреслив структуру та повноваження Верховного Суду, а також механізми взаємодії між Верховним Судом та Конституційним Судом. Окрему увагу було приділено процедурі звернень громадян, зокрема, відповідно до законодавства, особа позбавляється права на подання конституційної скарги, якщо вже скористалась правом на касаційне оскарження у Верховному Суді.

Підсумком програми став візит до Федерального Міністерства юстиції Республіки Австрія, де відбулась зустріч із радником з питань верховенства права Посольства Республіки Австрія Георгом Штавою. Він поділився досвідом розширення ЄС, наголосивши на важливості незалежності судової влади, прозорості комунікації із суспільством та реформ, узгоджених із цілями ЄС. Також під час зустрічі презентував аналіз з ефективності судової системи України та Конституційного

Суду України на основі досліджень СЕРЕJ, звернувши увагу на позитивні тенденції в процесі євроінтеграції України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/uchast-suddiv-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-u-programi-obminu-dosvidom-z-pytan-zahystu-prav>). – 2025. – 30.10).*

23 жовтня 2025 року суддя Конституційного Суду України Олександр Водянніков узяв участь у презентації Тіньового звіту до розділів 23 „Правосуддя та фундаментальні права“ та 24 „Юстиція, свобода та безпека“ Звіту Європейської комісії щодо прогресу України у сфері євроінтеграції, що відбулася в межах заходу „Шлях до ЄС: погляд громадянського суспільства“.

Захід, метою якого було обговорення проблем, викликів та досягнень України у сферах правосуддя, верховенства права, дотримання прав людини та безпеки у контексті імплементації європейських стандартів і виконання зобов'язань перед Європейським Союзом, організовано коаліцією громадських організацій на чолі з Лабораторією законодавчих ініціатив за підтримки Проекту Європейського Союзу „Pravo-Justice“.

Учасників привітали Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Тарас Качка, керівниця Проекту ЄС „Pravo-Justice“ Оксана Цимбрівська, виконавча директорка ГО „Лабораторія законодавчих ініціатив“ Світлана Матвієнко, заступниця виконавчого директора з операційної діяльності Transparency International Ukraine Анастасія Мазурок.

У панелі „Просуваючи реформи разом: Україна і ЄС“ виступили Посол Європейського Союзу в Україні Катаріна Матернова та тимчасовий повірений у справах Посольства Франції в Україні Себастьян Сюрєн.

Суддя Конституційного Суду України Олександр Водянніков долучився до дискусії та поділився баченням того, як Конституційний Суд інтегрує європейські стандарти у свою діяльність. За його словами, Суд не лише реагує на виклики сьогодення, а й активно

формує майбутнє української конституційної юстиції через етичні стандарти, прозорість і європейський правовий фундамент, що зміцнює верховенство права та наближає Україну до ЄС. Олександр Водянніков наголосив, що ухвалення Правил професійної етики судді Конституційного Суду України стало важливим кроком до утвердження довіри й відкритості органу конституційного контролю.

„Є речі, які ми можемо змінити самі – і ми їх змінюємо“, – наголосив суддя, говорячи про оновлення Регламенту Суду та внутрішніх процедур відповідно до європейських стандартів.

Доповідач також підкреслив, що після змін до преамбули Конституції України 2019 року право ЄС стало складовою конституційної ідентичності України, і Конституційного Суду уже посилається на *acquis* ЄС у своїх рішеннях.

Після завершення панельних дискусій презентовано Тіньовий звіт до розділів 23 „Правосуддя та фундаментальні права“ та 24 „Юстиція, свобода та безпека“ Звіту Європейської комісії щодо прогресу України у сфері євроінтеграції, у якому узагальнено бачення громадянського суспільства щодо поточного стану реформ у сфері правосуддя, антикорупційної політики, дотримання прав людини, юстиції, свободи та безпеки.

Захід став важливою платформою для відкритого діалогу між представниками органів державної влади, суддів, міжнародних партнерів та громадських організацій щодо координації спільних дій у контексті європейської інтеграції України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/shlyah-do-yes-poglyad-gromadyanskogo-suspilstva-konstytuciynyy-sud-doluchyvsa-do-zahodu>). – 2025. – 24.10*).

У межах спільного проєкту Конституційного Суду України і Національної школи суддів України, що був започаткований у квітні 2022 року і має на меті просвітницьку місію, 23 жовтня 2025 року відбувся захід на тему „Венеційська Комісія і Україна“.

Участь у заході взяли судді Конституційного Суду України Оксана Гришук, Галина

Юровська, начальник навчальної лабораторії з вивчення права ЄС Національної школи суддів України Наталія Ахтирська, судді судів системи судоустрою, адвокати, науковці, а також аспіранти, викладачі, студенти закладів вищої освіти, вихованці Малої академії наук України.

Доповідачкою виступила Віце-Президент Венеційської Комісії, професор міжнародного публічного права Карлового університету (м.Прага) Вероніка Білкова, яка зосередила увагу на діяльності консультативного органу Ради Європи з питань конституційного права – Європейської комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія), а також формах її взаємодії з Україною.

Вероніка Білкова зазначила, що Венеціанська Комісія була створена у 1990 році, до її складу входило 18 держав-членів Ради Європи. Із змінами у Статуті 2002 року до її складу вже могли приєднатися держави, які не є членами цієї міжнародної організації, включаючи країни, які географічно розташовані за межами європейського континенту. Наразі до її складу входить 61 держава, серед яких 46 держав-членів Ради Європи. Україна є членом Венеційської Комісії з 1995 року.

Венеціанська Комісія має статус незалежного консультативного органу Ради Європи, до її складу входять незалежні експерти, які отримали міжнародне визнання завдяки своєму досвіду роботи в демократичних інститутах або через свій внесок у зміцнення права та розвиток політичних наук.

Промовиця зацентрувала на висновках і звітах, які надає Венеційська Комісія за запитами держав, органів Ради Європи, Європейського Союзу, міжнародних організацій. Свою діяльність Венеційська Комісія зосереджує на питаннях конституційного права, виборів, референдумів, політичних партій, функціонування демократичних інститутів, захисту людських прав.

Вона також розповіла про форми взаємодії Венеційської Комісії з Україною, зазначивши, що за час його діяльності підготовлено 121 висновок щодо України, здебільшого запитувані Верховною Радою України і Конституційним Судом України. У цьому контексті окреслила

основні напрями співпраці, зокрема щодо конституційної реформи (консультування з питань розподілу влади, місцевого самоврядування, конституційних правок), судової реформи (підтримка у питаннях побудови незалежної судової системи та створення антикорупційного суду), виборів та політичних партій (надання рекомендацій щодо виборчого законодавства), захисту людських прав (щодо дотримання європейських стандартів у сфері захисту прав людини).

Окремо Вероніка Білкова зосередила увагу на висновках, наданих Венеційською Комісією, зокрема, щодо конституційної реформи 2010 року, анексії Криму, запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, що мають значну економічну чи політичну вагу в суспільному житті (олігархів) та альтернативної невійськової служби в Україні за запитом Конституційного Суду України. Виступ викликав жваву дискусію серед учасників заходу (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/vidbuvsya-prosvitnyskyu-zahid-veneciyska-komisiya-i-ukrayina>). – 2025. – 23.10*).

15 жовтня 2025 року відбулася зустріч виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України О. Петришина, суддів Конституційного Суду України Ольги Совгирі та Галини Юровської із директором з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи Клер Овей і координатором проєктів у Страсбурзі, керівником відділу Східного партнерства Ради Європи Тиграном Карапетяном.

Участь у заході також взяли менеджерка проєкту Ради Європи „Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду“, який впроваджується у межах Плану дій Ради Європи для України „Стійкість, відновлення та відбудова“ для України на 2023–2026 роки Ірина Кушнір та асистент проєкту „Підтримка розвитку конституційної юстиції в Україні“, що його впроваджують у межах спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи „Партнерство заради належного врядування“, Фаза III Марія Михайловська.

У центрі обговорення були питання співпраці між Радою Європи та Конституційним Судом України, а також перспективні напрями майбутніх ініціатив.

Судді Конституційного Суду України подякували за підтримку, яку надає Рада Європи, зокрема, у межах проєктів, що нині впроваджуються, як-от: „Підтримка розвитку конституційної юстиції в Україні“, „Посилення соціального виміру в Україні“, „Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду“ та „Удосконалення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні“.

Сторони обговорили питання захисту конституційних прав громадян України та особливостей роботи органу конституційної юрисдикції України в умовах воєнного стану. Було підкреслено, що в умовах повномасштабної агресії РФ проти України особливої актуальності набуває питання захисту прав військових, як в умовах воєнного часу, так і у повоєнний період.

Учасники заходу приділили увагу визначенню пріоритетних напрямів подальшої співпраці, зокрема, підтримці вдосконалення національного конституційного судочинства, взаємодії Суду з міжнародними партнерами, проведенню інформаційно-просвітницьких кампаній, подякували за конструктивне спілкування та наголосили на важливості підтримання сталого діалогу для обміну думками (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/u-konstytuciynomu-sudi-ukrayiny-obgovoryly-klyuchovi-napryamy-svivpraci-z-radoyu-yevropy>). – 2025. – 21.10*).

16 жовтня 2025 року атмосфера професійної дискусії об'єднала суддів Конституційного Суду України, суддів Суду у відставці, працівників Секретаріату Суду, суддів судів системи судустрою, представників Центральної виборчої комісії, провідних науковців та експертів у сфері конституційного права під час науково-практичного діалогу з нагоди 29-ї річниці Конституційного Суду України.

Відкриваючи захід, виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України

О. Петришин наголосив на актуальності започаткованого формату зустрічей задля обговорення важливих питань конституційного судочинства.

„Конституційна юстиція справді є діалогом: між правом і справедливістю, між національною правовою традицією і європейськими стандартами, між потребою зберегти державу та необхідністю захистити права людини“.

Під час двох тематичних дискусій учасники обговорили актуальні питання розвитку конституційної юстиції, ефективності конституційного провадження та реалізації принципу верховенства права в умовах сучасних викликів.

Модератором першої частини „Конституційний Суд України: здобутки та виклики“ виступила суддя Конституційного Суду України О. Гришук.

Серед учасників дискусії: виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України О. Петришин, судді Конституційного Суду України Ю. Барабаш, О. Водянніков, В. Лемак, С. Різник, О. Совгіря, заступник Голови Центральної виборчої комісії В. Плукар, суддя Восьмого апеляційного адміністративного суду О. Заверуха.

У фокусі уваги були питання людської гідності як джерела прав людини, захисту соціальних прав, обмеження конституційних прав людини в умовах воєнного стану, виборчого процесу в умовах воєнного стану, юридичних позицій Конституційного Суду України щодо верховенства права, а також європейського вектору розвитку конституційної юстиції.

Другу частину заходу „Конституційне провадження: питання ефективності“ модерував суддя Конституційного Суду України Віктор Городовенко.

У дискусії взяли участь судді Конституційного Суду України В. Кичун, О. Первомайський, П. Філюк, Г. Юровська, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, заступник Голови Науково-консультативної ради Конституційного Суду України О. Скрипнюк, суддя Верховного Суду Д. Гудима, керівник Секретаріату Конституційного Суду України Віктор Бесчастний.

Обговорення було присвячене важливості вдосконалення Регламенту Конституційного Суду України, питанням відкриття конституційного провадження, строків розгляду справ, а також оптимізації аналітичного, організаційного, інформаційного забезпечення Конституційного Суду України. Учасники також торкнулися питання посилення комунікації між Конституційним Судом України та Верховним Судом в контексті ефективного захисту прав людини (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/dialogy-v-konstytucijnomu-sudi-ukrayiny-spilna-dyskusiya-shchodo-suchasnyh-vyklykiv>). – 2025. – 17.10*).

9 жовтня 2025 року, відбулася зустріч виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександра Петришина та судді Конституційного Суду України Олександра Водяннікова із співдоповідачами Моніторингового комітету Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) з питань дотримання Україною зобов'язань перед Радою Європи Дем'єном Коттє, Саарою-Софією Сірен та заступником керівника Департаменту моніторингу ПАРЄ Бастіаном Джерардом Кляйном.

Участь з української сторони також взяли народний депутат України Олексій Гончаренко та керівниця Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України Ганна Рожкова.

Зустріч відбулася у межах візиту представників Моніторингового комітету ПАРЄ до України. Сторони обговорили питання щодо захисту основоположних прав громадян в Україні та особливості роботи органу конституційної юрисдикції України в умовах воєнного стану.

Зокрема, увага була зосереджена на питаннях функціонування інституту конституційної скарги, вдосконалення національного конституційного судочинства, взаємодії Суду з міжнародними партнерами, що дозволяє збагачувати національну практику європейськими підходами.

Сторони подякували за конструктивне спілкування та наголосили на важливості

підтримання постійного діалогу для обміну думками (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-vidvidaly-spivdopovidachi-monitoryngovogo-komitetu-parye>). – 2025. – 9.10).

У межах реалізації спільного проєкту Конституційного Суду України та Програми підтримки ОБСЄ для України виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України О. Петришин, судді О. Водянніков, Віктор Городовенко, О. Грищук, В. Кичун, В. Лемак взяли участь у Літній школі конституційного права на тему: „Конституційна демократія в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: візія Конституційного Суду“.

Цьогоріч захід відбувся 23–28 вересня за участі національних експертів у галузі конституційного і європейського права, теорії та філософії права, юристів-практики, представники державних органів, міжнародних організацій, ЄСПЛ, студентів закладів вищої освіти України з різних галузей права.

Для студентської молоді була запропонована інтенсивна програма, у межах якої вони отримали навички щодо розуміння, аналізу і тлумачення конституційних положень, включаючи знання міжнародно-правових актів, що становлять основу у сфері захисту прав людини і основоположних свобод. Програма школи орієнтована насамперед на поглиблення фахової підготовки правників у сфері конституційного права.

Судді Конституційного Суду України під час роботи Літньої школи виступили як лектори. Представлені ними доповіді, а також виступи інших відомих вітчизняних експертів, науковців, дослідників у галузі конституційного права стали предметом обговорення і дискусій.

Виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександр Петришин виступив на тему: „Конституційна юстиція в умовах воєнного стану: перспективи євроінтеграції“, в якій зосередив увагу на роботі органу конституційного контролю в умовах воєнного стану та наголосив на її

тісному взаємозв'язку з євроінтеграційними пріоритетами держави.

Про застосування Конституційним Судом України методології тлумачення права Судом справедливості Європейського Союзу детально розповів суддя Віктор Городовенко.

Суддя Віктор Кичун представив доповідь: „Три стовпи конституціоналізму у повоєнній Україні: правдива демократія, людські права, правовладдя“.

Суддя Василь Лемак зосередив увагу на темі: „Як вижити конституційній демократії під час війни: Україна та досвід демократичних держав“.

Під час виступу суддя Оксана Грищук детально ознайомила слухачів з темою „Принцип верховенства права в юридичних позиціях Конституційного Суду України“.

На конституційному контролі за міжнародними договорами зосередив увагу суддя О. Водянніков.

Загалом робота школи була зосереджена навколо низки важливих питань, зокрема щодо співвідношення міжнародного і національного права в період змін; складових принципу верховенства права як критеріїв вступу України до ЄС; концепту військової конституційної демократії та обрисів виходу з війни; конституційної ідентичності та її значення; засад демократичної легітимності повоєнних виборів; розвитку практики ЄСПЛ щодо права на вільні вибори.

Зазначимо, що серед учасників школи – студенти закладів вищої освіти, як-от: Волинського національного університету імені Лесі Українки, Інституту приватного права та підприємництва Бурчака, Київського інституту Національної гвардії України, Київської школи економіки, Київського університету інтелектуальної власності та права, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету „Києво-Могилянська академія“, Національної академії внутрішніх справ, Національного університету „Чернігівська політехніка“, Одеського державного університету внутрішніх справ, Подільського національного університету, Ужгородського

національного університету, Чорноморського національного університету імені Івана Франка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (*Офіційний вебсайт*

Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-doluchylysya-do-roboty-hiii-litnoyi-shkoly>). – 2025. – 1.10).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

14 жовтня 2025 року, відбулося спеціальне пленарне засідання Суду з обрання Голови Конституційного Суду України. Питання щодо обрання Голови Суд розгляне на одному з наступних спеціальних пленарних засідань.

Велика палата на закритих частинах пленарних засідань продовжила розгляд справ за конституційними поданнями:

49 народних депутатів України щодо конституційності Постанови Верховної Ради України „Про утворення та ліквідацію районів“;

51 народного депутата України щодо конституційності положень пункту 6 частини першої статті 4, частини третьої статті 11 Закону України „Про добровільне об’єднання територіальних громад“;

Верховного Суду щодо конституційності пункту 12 частини першої статті 34 Закону України „Про виконавче провадження“;

51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень статті 7, частини сьомої статті 20, пунктів 12, 15, 16 частини першої статті 92, частин першої – п’ятої статті 118, частини другої статті 133, частин першої – четвертої статті 140, частин другої, четвертої статті 141 Конституції України.

Їхній розгляд Суд продовжить на одному з наступних пленарних засідань.

Цього ж дня відбулися засідання колегій суддів Першого і Другого сенатів, на яких судді розглядали питання щодо відкриття конституційних проваджень у справах за конституційними скаргами.

За результатами розгляду Третя колегія суддів Першого сенату відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Тимошенка Олега Івановича щодо конституційності частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України. Питання,

пов’язані з конституційним провадженням у цій справі, судді розглянуть на засіданні Першого сенату.

Водночас колегія суддів відмовила (остаточно) у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства „ФІЛІП МОРРІС УКРАЇНА“ щодо конституційності абзаців шостого, сьомого пункту 120.3 статті 120 Податкового кодексу України у редакції Закону України „Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні“ від 21 грудня 2016 року № 1797–VIII, абзаців п’ятого, шостого пункту 120.4 статті 120 Податкового кодексу України.

Перша колегія суддів Другого сенату відмовила (остаточно) у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Яжик Наталії Миколаївни щодо конституційності Закону України „Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус“.

Третя колегія суддів Другого сенату на засіданні постановила ухвали (остаточні) про відмову у відкритті конституційних проваджень у справах за конституційними скаргами:

Богуслаєва Вячеслава Олександровича щодо конституційності пункту третього частини першої статті 3 Закону України „Про санкції“;

Фріса Ігоря Павловича щодо конституційності окремого припису пункту 2 частини шостої статті 19 Цивільного процесуального кодексу України.

Колегія суддів на одному з наступних засідань продовжить розгляд питання щодо відкриття конституційного провадження у

справі за конституційною скаргою Чепаліна Володимира Володимировича щодо конституційності статті 8 Закону України „Про судовий збір“ у редакції до внесення змін Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку розподілу судових витрат та судового збору“ (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/14-zhovtnya-sud-rozglyadav-spravy-za-konstytuciynymu-podannyamy-kolegiyi-suddiv-postanovyly>)*). – 2025. – 14.10).

2 жовтня 2025 року, Велика палата на закритих частинах пленарних засідань продовжила розгляд справ за конституційними поданнями:

Верховного Суду щодо конституційності пункту 12 частини першої статті 34 Закону України „Про виконавче провадження“;

51 народного депутата України щодо конституційності положень пункту 6 частини першої статті 4, частини третьої статті 11 Закону України „Про добровільне об’єднання територіальних громад“;

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо конституційності приписів другого речення абзацу другого, абзацу третього частини першої статті 12, абзацу другого пункту 3 розділу „Прикінцеві положення“ Закону України „Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану“.

Розгляд цих справ Суд продовжить на одному з наступних пленарних засідань.

Конституційний Суд України провів засідання, на якому вніс зміни до персонального складу Постійної комісії з питань наукового забезпечення Конституційного Суду України. До складу цієї комісії включено суддю Конституційного Суду України Юрія Барабаша.

Крім того, відбулося засідання Другої колегії суддів Другого сенату, на якому судді постановили Ухвалу (остаточну) про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Лопушанського Володимира Михайловича щодо конституційності частини першої статті 1166, частини першої статті 1167, частини

першої статті 1173, частини першої статті 1174 Цивільного кодексу України, частини четвертої статті 10, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України, статті 17 Закону України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини“.

Колегія суддів на одному з наступних засідань продовжить розгляд питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Куспися Віталія Андрійовича про відповідність Конституції України підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України „Про судовий збір“, частини четвертої статті 7, частини другої, третьої статті 166 Кодексу адміністративного судочинства України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/2-zhovtnya-sud-rozglyadav-spravy-za-konstytuciynymu-podannyamy-ta-vnis-zminy-do-personalnogo>)*). – 2025. – 2.10).

Другий сенат 8 жовтня 2025 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Архіпової Тетяни Федорівни.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олександр Водянніков повідомив, що суб’єкт права на конституційну скаргу звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України пункт 1 частини другої статті 423, пункт 1 частини першої статті 424 Цивільного процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Оспорюваними приписами Кодексу визначено, що підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є „істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи“ (пункт 1 частини другої статті 423); заяву про перегляд судового рішення, зокрема, за нововиявленими обставинами з підстави, визначеної пунктом 1 частини другої статті 423 Кодексу, можуть

подати учасники справи протягом тридцяти днів із дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про існування відповідних обставин (пункт 1 частини першої статті 424).

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

Авторка клопотання зазначає, що її матері належала земельна ділянка. У липні 2021 року перший заступник керівника Вінницької обласної прокуратури в інтересах держави в особі Вінницької міської ради звернувся до суду з позовом до матері заявниці, у якому просив усунути перешкоди в здійсненні Вінницькою міською об'єднаною територіальною громадою в особі Вінницької міської ради права користування та розпорядження земельною ділянкою у спосіб скасування державної реєстрації права приватної власності на цю земельну ділянку з одночасним припиненням права її приватної власності та поверненням у комунальну власність Вінницької міської об'єднаної територіальної громади в особі Вінницької міської ради.

Суд першої інстанції зазначений позов задовольнив, суд апеляційної інстанції – ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

У лютому 2023 року перший заступник керівника Вінницької обласної прокуратури подав до Верховного Суду касаційну скаргу. Мати заявниці померла до відкриття касаційного провадження. Архіпова Т. Ф. як єдина спадкоємиця прийняла спадщину, до складу якої входить спірна земельна ділянка.

Верховний Суд 3 квітня 2023 року відкрив касаційне провадження, розглянув касаційну скаргу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи. Під час касаційного розгляду Архіпову Т. Ф. не було залучено до участі у справі як правонаступницю відповідачки.

Постановою від 5 лютого 2025 року Верховний Суд скасував рішення апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції, яким припинено право приватної власності на земельну ділянку матері заявниці.

Суб'єкт права на конституційну скаргу 24 лютого 2025 року подала до Верховного Суду

заяву про перегляд постанови від 5 лютого 2025 року за нововиявленими обставинами. Ухвалою від 4 березня 2025 року Верховний Суд відмовив у відкритті провадження про перегляд постанови за нововиявленими обставинами, оскільки згідно з пунктом 1 частини першої статті 424 Кодексу таку заяву можуть подавати лише учасники справи.

На думку авторки клопотання, зазначені приписи Кодексу звужують її право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституції України, оскільки унеможливають подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами правонаступником сторони, яка вибула з судового процесу у зв'язку зі смертю.

Другий сенат Конституційного Суду України відкрив конституційне провадження у справі щодо конституційності пункту 1 частини першої статті 424 Кодексу та відмовив у відкритті конституційного провадження щодо конституційності пункту 1 частини другої статті 423 Кодексу на підставі пункту 4 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – неприйнятність конституційної скарги.

Суддя-доповідач також поінформував, що направив листи-запити до органів державної влади, фахівців наукових установ із проханням висловити позиції з питань, порушених у конституційній скарзі.

Суд дослідив матеріали цієї справи та перейшов до закритої частини пленарного засідання (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/pereglyad-sudovogo-rishennya-za-novovuyavlenymy-obstavynamy-pravonastupnykom-storony-yaka>). – 2025. – 8.10*).

Другий сенат 1 жовтня 2025 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційними скаргами Алексеєнка Віталія Васильовича та Іванушенка Сергія Вікторовича.

Під час пленарного засідання судді-доповідачі у справі Олег Первомайський і Сергій

Різник повідомили про зміст конституційних скарг та обґрунтування заявників, які оспорюють окремі приписи Закону України „Про альтернативну (невійськову) службу“ від 12 грудня 1991 року № 1975–ХІІ (далі – Закон), а також Кримінального кодексу України (далі – Кодекс).

За словами судді-доповідача Олега Первомайського, предметом конституційного контролю у справі за конституційною скаргою Сергія Іванущенко є частина перша статті 1 Закону, за якою „альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов’язку перед суспільством“, а також окремі приписи частини першої статті 4 Закону, згідно з яким „на альтернативну службу направляються громадяни, які підлягають призову на строкову військову службу і особисто заявили про неможливість її проходження як такої, що суперечить їхнім релігійним переконанням, документально або іншим чином підтвердили істинність переконань та стосовно яких прийнято відповідні рішення“.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

Сергій Іванущенко у лютому 2024 року пройшов військово-лікарську комісію, за наслідками якої отримав висновок про визнання його придатним для проходження військової служби. Заявник, посилаючись на свої релігійні переконання, подав до першого відділу Сумського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки (м. Білопілля) (далі – перший відділ Сумського РТЦК та СП) заяву та довідку, видану релігійною організацією „Релігійний центр Свідків Єгови в Україні“, з якої вбачається, що з 25 листопада 2023 року він є присвяченим охрещеним служителем „Релігійного об’єднання Свідків Єгови в Україні“. У лютому 2024 року йому вручили повістку про явку до першого відділу Сумського РТЦК та СП для подальшого направлення у військову частину для проходження військової служби під час мобілізації. Його попередили про кримінальну відповідальність у разі відмови від проходження

військової служби. У визначений день Сергій Іванущенко не з’явився до першого відділу Сумського РТЦК та СП.

Білопільський районний суд Сумської області вироком від 28 березня 2024 року визнав його винуватим у вчиненні кримінального правопорушення за статтею 336 Кримінального кодексу України щодо ухилення від призову на військову службу під час мобілізації та призначив покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки.

Суд першої інстанції визнав, зокрема, безпідставними доводи заявника про неможливість проходження військової служби у зв’язку з релігійними переконаннями та зауважив, що статті 1, 4 Закону встановлюють можливість заміни лише строкової військової служби на альтернативну (невійськову) службу, оскільки відповідно до Закону України „Про військовий обов’язок і військову службу“ строкова військова служба та військова служба за призовом під час мобілізації на особливий період – це два самостійні види військової служби.

Сумський апеляційний суд залишив без зміни вирок Білопільського районного суду Сумської області від 28 березня 2024 року. Верховний Суд погодився з рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій та залишив їх без змін.

Автор клопотання вважає, що Закон у цілому та, зокрема, оспорювані його приписи суперечать принципу юридичної визначеності (як складовій принципу верховенства права), а також порушують його права мати релігійні переконання, несумісні із виконанням військового обов’язку, право на заміну виконання військового обов’язку альтернативною (невійськовою) службою, а також право на свободу та особисту недоторканність, повагу людської гідності та право не бути підданим покаранню, що її принижує.

Суддя-доповідач також повідомив, що Другий сенат Ухвалою від 22 липня 2025 року об’єднав справи за конституційними скаргами Віталія Алексеєнка та Сергія Іванущенко в одне конституційне провадження.

Під час пленарного засідання із змістом конституційної скарги Віталія Алексеєнка ознайомив суддя-доповідач Сергій Різник. Він зазначив, що заявник оспорує статтю 1, окремий припис статті 2 Закону та окремий припис статті 336 Кодексу.

Згідно із частиною другою статті 1 Закону „в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень“. Відповідно до статті 2 Закону право на альтернативну службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю.

Окремий припис статті 336 Кодексу встановлює кримінальну відповідальність за „ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період“.

Як зазначив суддя, на думку заявника, оспорювані приписи Закону не відповідають частинам першій, другій статті 24, статтям 35, 64 Конституції України, а окремий припис статті 336 Кодексу – статті 35, частині другій статті 62 Конституції України.

За словами судді-доповідача, під час проведення мобілізації військовозобов'язаного Віталія Алексеєнка визнано придатним за віком і станом здоров'я для проходження військової служби та у встановленому законом порядку йому двічі вручено повістку про обов'язок з'явитися на призовну дільницю для призову „по мобілізації до Збройних Сил України“, проте він відмовився „убувати до військової частини“ для проходження військової служби з огляду на те, що військова служба суперечить його релігійним переконанням.

Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області вироком, залишеним без зміни ухвалою Івано-Франківського апеляційного суду, визнав його винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, установленого статтею 336 Кодексу та призначив покарання у виді позбавлення волі

строком на три роки, а також на підставі статті 75 Кодексу звільнив засудженого від відбування покарання з випробуванням із встановленням іспитового строку тривалістю один рік і шість місяців та покладенням на нього окремих обов'язків.

Верховний Суд касаційну скаргу засудженого Віталія Алексеєнка залишив без задоволення, а вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області та ухвалу Івано-Франківського апеляційного суду – без зміни.

Суб'єкт права на конституційну скаргу, обґрунтовуючи неконституційність частини першої статті 1 Закону, наголошує, що „оскільки оспорюваний припис визначає заміну альтернативною (невійськовою) службою лише строкової військової служби, якої в Україні на сьогодні не існує, це повністю унеможливило реалізацію конституційного права, визначеного частиною четвертою статті 35 Конституції України“.

Щодо неконституційності частини другої статті 1 Закону заявник твердить, що право громадян на проходження альтернативної служби як юридичний засіб забезпечення рівності перед законом за статтею 24 Конституції України не підлягає обмеженням в умовах воєнного або надзвичайного стану за частиною другою статті 64 Конституції України, а тому передбачення можливості встановлення таких обмежень вказаним приписом є неконституційним.

Неконституційність окремого припису статті 336 Кодексу Віталій Алексеєнко вбачає, зокрема, в тому, що цей припис Кодексу уможливило „притягнення до кримінальної відповідальності за відмову від призову на військову службу громадян, які мають релігійні переконання, що суперечать виконанню військового обов'язку“.

Після дослідження матеріалів справи на відкритій частині пленарного засідання Другий сенат перейшов до закритої частини пленарного засідання.

У пленарному засіданні взяли участь уповноважена особа, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу Сергія Івануценка, адвокат Вадим Карпов,

інші громадяни України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-za-konstytuciynymy-skargamy-shchodo-prohodzhennya-viyskovoyi-sluzhby-z>). – 2025. – 2.10).*

Другий сенат 1 жовтня 2025 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розпочав розгляд справи за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі – суддя Конституційного Суду України Василь Лемак виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника.

Суддя повідомив, що предметом конституційного контролю у цій справі є частина восьма статті 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс), згідно з якою „під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті“.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів убачається таке.

Слідчий Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань 10 жовтня 2024 року вручив Гнезділову С.О. повідомлення про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення, визначеного частиною четвертою статті 408 Кримінального кодексу України.

Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва ухвалою від 11 жовтня 2024 року застосував до Гнезділова С.О. запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з утриманням на гауптвахті, а ухвалою від 29 листопада 2024 року – продовжив Гнезділову С.О. строк тримання під вартою, без визначення суми застави.

Київський апеляційний суд ухвалою від 25 грудня 2024 року залишив без змін ухвалу слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 29 листопада 2024 року, а

апеляційну скаргу захисника, що діє в інтересах Гнезділова С.О., – без задоволення.

Шевченківський районний суд міста Дніпра (раніше – Бабушкінський районний суд міста Дніпропетровська) ухвалою від 23 січня 2025 року звільнив Гнезділова С.О. від кримінальної відповідальності за вчинення ним кримінального правопорушення, визначеного частиною четвертою статті 408 Кримінального кодексу України, на підставі частини п'ятої статті 401 цього кодексу, кримінальне провадження – закryw, а застосований раніше до Гнезділова С.О. запобіжний захід у вигляді тримання під вартою – скасував та негайно звільнив його з-під варті в залі суду.

Заявник твердить, що оспорювані приписи Кодексу порушують принцип рівності громадян перед законом (стаття 24 Конституції України), оскільки під час дії воєнного стану ставлять військовослужбовців, зокрема тих, які вчинили такі кримінальні правопорушення як непокора, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство, у нерівне становище та прирівнюють їх до особливо небезпечних злочинців, які становлять загрозу суспільству, що є дискримінацією за сферою діяльності.

На його переконання, внаслідок таких дискримінаційних приписів Кодексу до військовослужбовців, які скоїли кримінальні правопорушення, визначені статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовують тільки найсуворіший запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, без права на внесення застави, чим порушено, без належного обґрунтування, його право на свободу та особисту недоторканність, гарантоване статтею 29 Конституції України.

Суддя-доповідач також повідомив, що з метою забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення Судом обґрунтованого рішення підготовлено запити, зокрема, до органів державної влади, закладів вищої освіти, а також вчених, які входять до складу Науково-консультативної ради Конституційного Суду України. Про зміст висловлених позицій буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Дослідивши матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення.

У пленарному засіданні взяли участь уповноважені особи, які діють від імені суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокати Анастасія Бурковська, Ілля Подворний, громадяни України (**Офіційний вебсайт Конституційного Суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadav-spravu-za-konstytuciynoyu-skargoyu-sergiya-gnezdilova>). – 2025. – 2.10).

Другий сенат Конституційного Суду України 1 жовтня 2025 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Касмініна Олександра Володимировича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Сергій Різник виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника.

Як зазначив суддя-доповідач, заявник звернувся до Конституційного Суду України з конституційною скаргою щодо конституційності підпунктів „а“, „в“ пункту 2 частини п'ятої статті 328 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – Кодекс).

Оспорюваними положеннями Кодексу встановлено, що не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім випадків, якщо:

- касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;
- справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу.

Обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних положень, суб'єкт права на конституційну скаргу наголошує на тому,

що, зокрема, право на доступ до касаційної інстанції поставлено в залежність від наявності винятків, визначених пунктом 2 частини п'ятої статті 328 Кодексу, які мають оціночний характер і ґрунтуються на дискреції суду, що є неприйнятним у демократичному суспільстві, адже надає можливості для свавілля. Такий „касаційний фільтр“, на його думку, створює ризики для ефективного судового захисту, оскільки відсутність чітких і передбачуваних критеріїв для прийняття справ до касаційного розгляду спричиняє свавільне обмеження права особи на справедливий судовий розгляд у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та гарантій передбачених Конституцією України.

Отже, Касмінін О. В. просить Суд перевірити підпункти „а“, „в“ пункту 2 частини п'ятої статті 328 Кодексу на відповідність частинам першій, другій статті 8, статті 22, частині першій статті 24, частині першій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Суддя-доповідач також поінформував, що з метою забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення Судом обґрунтованого рішення він підготував запити до органів державної влади, наукових установ, закладів вищої освіти, членів НКР Суду. Про зміст відповідей буде детально поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Другий сенат дослідив матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання та перейшов до закритої частини пленарного засідання.

У пленарному засіданні взяли участь суб'єкт права на конституційну скаргу Олександр Касмінін, уповноважена особа, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокат Олександр Лещенко, інші громадяни України (**Офіційний вебсайт Конституційного Суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadav-spravu-shchodo-konstytuciynosti-okremyh-prypysiv-kodeksu-administratyvnogo>). – 2025. – 2.10).

Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду з кількома конституційними поданнями. Про це повідомили в КСУ.

Зокрема, подання стосуються таких питань:

Конституційність положень пункту 10 частини першої статті 212 Сімейного кодексу України щодо осіб, засуджених за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності;

Конституційність пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача» від 12 березня 2025 року;

Конституційність частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року;

Конституційність пункту 2 частини першої статті 1 Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо разової грошової виплати ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань» від 20 березня 2023 року;

Конституційність статей 309 і 392 Кримінального процесуального кодексу України щодо неможливості апеляційного оскарження ухвал слідчого судді та суду під час кримінального провадження (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/ukraine/342540-verkhovnyy-sud-podal-v-konstitutsionnyy-sud-ryad-konstitutsionnykh-predstavleniy>)). – 2025. – 1.10).

Велика Палата Верховного Суду залишила без змін рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, яким було визнано протиправним та скасовано Указ Президента України № 79/2021 від 26 лютого 2021 року. Цим указом було відсторонено Голову та суддю Конституційного Суду України Олександра Тупицького від виконання повноважень.

Рішення, що було прийнято 2 жовтня, набуло статусу остаточного та не підлягає оскарженню. Таким чином, завершено багаторічне судове протистояння, що стосувалося меж повноважень Президента України, незалежності Конституційного Суду України та принципу поділу влади в Україні.

У 2020–2021 роках Президент України видав одразу кілька указів, спрямованих на відсторонення з посади Голови КСУ Олександра Тупицького та скасування указу про його призначення. Ці укази стали предметом трьох окремих судових проваджень, у яких інтереси Олександра Тупицького представляла команда LESHCHENKO & PARTNERS.

Позиція адвокатів LESHCHENKO & PARTNERS

Команда адвокатів сформувала послідовну правову позицію, ґрунтуючись на положеннях Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України». На обґрунтування позовів було зазначено, що:

Конституція України не передбачає жодних повноважень Президента щодо тимчасового відсторонення або скасування указів про призначення суддів Конституційного Суду;

суб'єкти призначення суддів КСУ (Президент, Верховна Рада, з'їзд суддів) не мають права втручатися в незалежність судової влади або використовувати дисциплінарні чи процесуальні заходи впливу;

такі укази підривають принцип юридичної визначеності, який є складовою частиною верховенства права.

Судова практика: три перемоги в усіх інстанціях

Усі три укази Президента були визнані протиправними та скасовані судами:

Указ Президента № 607/2020 від 29 грудня 2020 року (про відсторонення судді КСУ Тупицького від посади терміном на два місяці) – скасовано рішенням Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13 грудня 2022 року, залишене без змін постановою Великої Палати Верховного Суду від 19 жовтня 2023 року (остаточне рішення) у справі № 9901/43/21;

Указ Президента № 124/2021 від 27 березня 2021 року (про скасування указу Президента України Віктора Януковича від 2013 року щодо призначення Тупицького суддею КСУ) – скасовано рішенням Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 14 липня 2021 року, залишене без змін постановою Великої Палати Верховного Суду

від 19 жовтня 2023 року (остаточне рішення) у справі № 9901/96/21;

Указ Президента № 79/2021 від 26 лютого 2021 року (про повторне відсторонення судді Олександра Тупицького) – скасовано рішенням Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 5 травня 2025 року, залишене без змін постановою Великої Палати Верховного Суду від 2 жовтня 2025 року (остаточне рішення) у справі № 9901/57/21.

Юридичне значення

Рішення Великої Палати Верховного Суду має системне значення для української правової системи, адже останнє підтверджує незалежність конституційної юрисдикції від суб'єктів призначення (Президента України, Верховної Ради України та з'їзд суддів) і неможливість виходу поза межі наданих Конституцією повноважень. Суд визнав, що укази про відсторонення судді КСУ та скасування указу про його призначення на посаду були видані не «на підставі», не «в межах повноважень» та не «в спосіб, що

передбачений Конституцією та законами України», і порушують права Олександра Тупицького.

«Це рішення – кульмінація багаторічної боротьби за право і конституційність, а ці справи стала принциповим маркером для всієї правової системи. Завдяки професійній роботі адвокатів LESHCHENKO & PARTNERS, чіткій стратегії, глибокому аналізу законодавства та належній доказовій базі вдалося аргументовано довести незаконність усіх трьох указів Президента України. Це не лише перемога клієнта – це захист Конституції України, незалежності органу конституційної юрисдикції та принципу поділу повноважень у демократичній державі. Ми впевнені, що ця судова практика слугуватиме орієнтиром для майбутніх рішень у публічно-правовій сфері», – відзначають в LESHCHENKO & PARTNERS (*Pravo.ua* (<https://pravo.ua/verkhovnyi-sud-vyznav-protypravnym-ukaz-pro-vidstoronennia-eksholovy-ksu-oleksandra-tupytskoho/>). – 2025. – 6.10).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Ю. Мариняк, LVIV.MEDIA: Потреба змін: які норми Основного Закону України потребують оновлення?

Наступного року Конституції України виповниться тридцять років. Не треба бути правником-конституціоналістом, щоб зауважити низку розходжень між положеннями чинної Конституції і реальністю. І мова не лише про соціальні гарантії, які з плином часу перетворилися на фікцію. Йдеться про більш масштабні дії з переосмислення окремих конституційних положень, які не пройшли перевірку турбулентними подіями за останні тридцять років. Не таємниця, що актуальна Конституція приймалася в умовах жорсткого протистояння президента Леоніда Кучми, лівої, прокомуністичної групи під керівництвом голови Верховної Ради «соціаліста» Олександра Мороза і національно-демократичних сил. Боротьба проходила на лінії ідеї сильної пре-

зидентської республіки, яку обстоював Кучма, і курсу Верховної Ради, яка, зрозуміло, бачила Україну парламентською республікою.

Проте була ще одна лінія протистояння: між прихильниками збереження положень радянської Конституції 1978 року і національно-демократичними силами, які бачили майбутнє України вільним і демократичним. Президент Кучма пригрозив проведенням референдуму, чим спонукав парламентарів серйозно взятися за прийняття нової Конституції. Налякані рішучою позицією президента, народні депутати цілу ніч не виходили зі стін парламенту і прийняли 315 голосами Основний Закон України. Але треба пам'ятати, що новий текст Конституції був компромісом між лівими і комуністами з одного боку, які часто виступали з проросійських

позицій, і романтичними в багатьох питаннях національними демократами, які вже також почали розколюватися на конкурентні групи.

Пригадаймо кілька моментів, навколо яких точилася боротьба. Ліві фракції категорично виступали проти таких державних атрибутів, як тризуб і синьо-жовтий прапор. Голосували проти приватної власності на землю. Запекло боролися за державний статус російської мови. З точки зору теперішнього дня все це звучить як анахронізм. Але в Конституцію було вписано ще дуже багато «компромісів» щодо основ життя і функціонування держави.

Таким чином, нова Конституція ще тоді увібрала в себе багато суперечливих положень. А з плином часу і такими історичними подіями, як Помаранчева революція, Майдан, Революція гідності, російська агресія проти України, анексія Криму та згодом повномасштабне вторгнення – окремі положення Конституції набули гротескного звучання. Зупинила нагальну потребу конституційних змін війна, яка до всього додала кілька суперечливих моментів до Основного Закону. Йдеться про Закон № 2680-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», прийнятий Верховною Радою України 7 лютого 2019 року.

Тодішнє політичне керівництво держави керувалося наступними намірами: закріпити європейську та євроатлантичну інтеграцію як незворотний стратегічний напрямок зовнішньої політики України. У його діях відчувався страх, що новий президент України може відмовитися від цього курсу, від чого вирішили «застрахуватися» положеннями в Конституції. Проте фіксація в статтях Конституції стратегічного курсу на вступ України в Європейський Союз і НАТО поставила державу в слабе положення. Зокрема тим, що декларувала те, що аж ніяк не залежало від зусиль українців, оскільки рішення про вступ до згаданих союзів приймаються консенсусом виключно країнами-учасниками, які, як виявилось, не мають палкого бажання бачити Україну серед рівних собі.

І навіть навпаки, ці положення позбавляють українське керівництво маневру на міжнародних переговорах. Особливо в умовах спонтанних і мінливих рішень президента США Дональда Трампа. І ще одна міна сповільненої дії закладена в «перехідних положеннях». Це пункт, який стосується знаходження іноземних військових баз на території України. Після «корекції» 2019 року був виключений пункт, який раніше дозволяв використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань, який стосувався, зокрема, перебування Чорноморського флоту РФ у Криму.

Зрозуміло, що зміни були внесені для того, щоб позбавити Росію будь-коли мати будь-яке право на дислокацію своїх збройних сил на території суверенної України. Але як тепер бути зі стаціонуванням військових баз союзницьких країн НАТО, коли до цього дійде? Як бути з нейтральним статусом?

І це тільки частка суперечливих моментів та невідповідностей, закладених у Конституції України. Тому настав час дати відповідь на питання: які статті Основного Закону, писані в цілком іншому політичному контексті та в зовсім інших обставинах, мають бути змінені й оновлені. До статей, які потребують свого роду реконтекстуалізації і узгодження їх з реальністю, належать:

«Стаття 17. На території України не допускається розташування іноземних військових баз». Тут парадокс очевидний: закріплений курс на вступ до НАТО суперечить прямій забороні на розташування іноземних військових баз. Ця застаріла норма, яка є рудиментом минулого, стала підґрунтям для путінської вимоги щодо «никаких НАТОвських військ на території України». Ця внутрішня суперечність не лише створює правову невизначеність, але є також слабким місцем, яким уміло користується ворог. Щоб Україна могла повноцінно інтегруватися в систему колективної безпеки НАТО, цю заборону потрібно усунути.

Є й менш актуальні, які треба буде вирішити вже післявоєнного часу. Наприклад:

«Стаття 47. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону». Це норма, яка плавно «переїхала» з Житлового кодексу УРСР у трохи змінений інтерпретації. Гарантування «безоплатного» житла давно втратило свою актуальність і перетворилося на міф. Фактично, цей «привілей» залишився лише для представників силових структур та судової влади. Час відверто визнати: на вулиці не епоха розвиненого соціалізму. Термін «безоплатно» необхідно або повністю вилучити, або чітко розмежувати, щоб він не вводив в оману і не створював ілюзію неіснуючих соціальних гарантій.

«Стаття 53. Кожен має право на освіту. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства». Ця стаття Конституції України, наприклад, стала об'єктом спекуляцій з боку уряду Угорщини. Будапешт маніпулятивно трактує положення про право на навчання мовами національних меншин, ігноруючи потребу в інтеграції та обов'язковість знання державної мови. Міністри та урядовці з команди Віктора Орбана вважають, що угорська меншина Закарпаття має вивчати лише угорську, а українську – максимум факультативно. Такий підхід не просто суперечить українському законодавству, але й прямо шкодить самим угорцям, позбавляючи їх можливості для повноцінної самореалізації в Україні.

Ще більше суперечок у наш час викликає «Стаття 10. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України». Виокремлення російської мови з-поміж інших мов національних меншин, а особливо в контексті війни, масового вбивства українців, без огляду на їхню мову спілкування, насправді є блюзнірством. Нищівної шкоди російськомовній частині українців завдало

інструментальне використання Путіним питання «захисту російських» і звільнення їх від «переслідувань» українцями. Парадокс, але «захист» перетворився на руйнування вщент «російськомовних» міст, селищ і сіл. Щоденні вбивства і терор донедавна російськомовних Харкова, Дніпра, Херсона, Миколаєва, Одеси, Сум та Чернігова.

Це положення тягне за собою ще одну страшну маніпуляцію – маніпулювання тим, що це нібито російськомовні громадяни закликали в Україну Путіна з війною. Це збуджує в суспільстві неспокій і навіть ворожнечу.

«Стаття 67. Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом». Рудиментарна норма боротьби з розкраданням народної власності, яка ніколи ефективно не працювала і не працює сьогодні. Як виявляється, всі ми – порушники закону за означенням. Порядок декларування розроблений окремо, функціонує і не передбачає участі в цьому процесі всіх громадян України.

«Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років». Як показало життя, зміни в роботі парламенту навіть перезріли. Ще в далекому 2000 році на єдиному всеукраїнському референдумі громадяни проголосували за скорочення кількості народних депутатів, скасування їхньої недоторканності та запровадження двопалатної системи. З того часу ситуація в Україні кардинально змінилася. Враховуючи значні територіальні та людські втрати внаслідок анексії 2014 року та повномасштабної війни, збереження 450 місць у парламенті виглядає як анахронізм. Зменшення кількості депутатів може зробити парламент більш ефективним.

«Стаття 79. Присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України». Ця норма, що на перший погляд може здаватися формальною, має глибокий

символічний сенс. Зберігаючи цей принцип, можна прогнозувати наступну ситуацію: на «мажоритарці» до новообраної Верховної Ради проходить депутат, який дотримувався проросійської орієнтації. Він статний, поважний і, за збігом обставин, найстарший серед обранців. Саме йому випаде честь зачитувати присягу українському народові. І як суспільство має прийняти такий вибір? Подібні ситуації вже траплялися. У 2014 році присягу зачитував Юхим Звягільський, який голосував за «диктаторські закони» 16 січня. А у 2019 році ця місія дісталася Юлію Іоффе, що також викликало хвилю невдоволення. Настав час змінити цю норму, щоб уникнути подібних ситуацій у майбутньому та забезпечити, що присягу народу України зачитуватиме людина з бездоганною репутацією. Наприклад, нехай це буде представник найбільшої парламентської фракції.

«Стаття 133» стосується адміністративного устрою України. Згідно з нею Україна складається з 24 областей і Автономної Республіки Крим, а також міст Київ та Севастополь, які мають спеціальний статус, що визначається законами України. Але після війни треба буде негайно навести з цим лад. Кримська автономія була потрібна Москві, щоб можна було в обхід Києва впливати на півострів. Севастополь отримав спеціальний статус через його стратегічне значення як головної бази Військово-Морських Сил України та тимчасового базування Чорноморського флоту Російської Федерації, через унікальність адміністративно-територіального устрою та історико-культурну цінність. Але давайте відверто – отримав як «город русской славы и военно-морского флота». Статус цього міста став компромісом між тодішніми очільниками країн, які вийшли з одного компартійного казана. Після війни вирішення цього питання набуде особливо гострого значення, ускладненого дискусіями про створення кримськотатарської національної автономії.

Після окупації півострова РФ у 2014 році Україна запровадила тимчасовий правовий режим для Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, що діє до повного

відновлення конституційного ладу на їхній території. Сенсу продовжувати особливий статус Севастополю, підкреслюючи його якусь «особливість», немає.

Так само міста Дніпропетровськ та Кіровоград були перейменовані відповідно на Дніпро та Кропивницький ще у 2016 році. Пройшло майже десять років, але назви областей не були змінені, хоча цього вимагає Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Ну і про статтю 141, за якою строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років. І тут так само закладений парадокс: якщо одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки поспіль, то чому ж ця норма не поширюється на місцеве самоврядування? Встановлення обмеження, скажімо, у три чи чотири терміни здається абсолютно логічним. П'ятнадцять або двадцять років – більш ніж достатній час, щоб реалізувати найамбітніші проєкти. «Вічні» мери, які роками керують містами, неминуче обростають корупційними зв'язками, втрачають зв'язок з реальністю і починають сприймати місто як власну феодальну вотчину. Звісно, їх обирають самі мешканці, але це питання вже виходить за межі права і є дилемою вибору та темою зі сфери соціально-психологічних досліджень або вивчення успішних виборчих технологій.

Висновок

Таким чином, у нас дуже багато невиконаних і задованих «домашніх завдань». Після завершення війни ми повинні увійти у нову епоху з оновленою Конституцією. Без радянських тіней минулого, без шпарин для ворога і пройдисвітів. Без обіцянок, які неможливо виконати. Наш Основний Закон має стати символом сили, свободи та єдності – документом, який виведе нас остаточно на європейську орбіту (*LVIV. MEDIA (https://lviv.media/analitika/102731-potreba-zmin-yaki-normi-osnovnogo-zakonu-ukrayini-potrebuyut-onovlennya).* – 2025. – 6.10).

А. Стешенко, LB.ua: Конституційний пінг-понг: чому Рада не призначила суддів КСУ?

Конституційний Суд України залишається недоукомплектованим – у його складі 13 суддів з 18. Для кворуму потрібні 10 голосів, однак схильність суддів до самовідводів ставить під питання ухвалення рішень.

Цього місяця Верховна Рада могла призначити двох суддів за своєю квотою після майже року конкурсу разом з Дорадчою групою експертів (ДГЕ).

Однак провалила голосування. І тепер оголошено новий конкурс, який триватиме щонайменше пів року.

Тоді як реформа КСУ – перша із семи вимог, які Україна отримала, щоб зберегти статус кандидата і відкрити перемовини про вступ до ЄС.

Немає комунікації з ДГЕ, пояснюють ситуацію в Комітеті ВРУ з питань правової політики. І готують законодавчі зміни, щоб уточнити повноваження групи.

Додаткові законодавчі зміни не потрібні, відповідають на ці плани в ДГЕ. Бо група виконувала зобов'язання в межах своїх повноважень.

Чим може закінчитися це протистояння – у матеріалі LB.ua.

Чому провалили голосування?

На початку жовтня Верховна Рада не змогла призначити двох суддів КСУ за своєю квотою. Загалом були чотири кандидати: Захар Тропін (директор департаменту міжнародного співробітництва та представництва Мін'юсту), Оксана Клименко (головний науковий консультант сектору розвитку законодавства з питань правової політики Дослідницької служби Верховної Ради), Юлія Кириченко (членкиня правління Центру політико-правових реформ, радниця голови Верховної Ради Руслана Стефанчука), Тарас Цимбалістий (прокурор Офісу Генерального прокурора).

Усіх кандидатів рекомендувала Дорадча група експертів, яка запрацювала із серпня 2023 року, коли ухвалили закон про новий порядок конкурсного відбору на посади суддів КСУ.

Ухвалення цього закону було першою із семи вимог до України як кандидата в члени ЄС.

Президент Володимир Зеленський напередодні Дня Конституції призначив за своєю квотою до КСУ Олександра Водянікова. А у вересні 2025 року ще одного суддю – Юрія Барабаша. Верховна Рада мала закрити свою квоту після майже річного конкурсу. Однак 8 жовтня жоден кандидат не отримав мінімально необхідних 226 голосів.

Як розповів LB.ua впливовий політик зі «Слуги народу», голосування провалили через «відсутність дисципліни та неорганізованість». «Голосування було наприкінці пленарного засідання, хтось банально вийшов із зали до буфету. Хоча була домовленість, що призначимо Захара Тропіна – креатуру Офісу Президента. Але не вистачило двох голосів», – розповів співрозмовник у керівництві владної фракції.

За нашою інформацією, в ОП були неприємно здивовані.

Інший представник «Слуги» наголосив, що причини «глибші й системні, полягають у конфлікті Комітету ВРУ з правової політики з ДГЕ. Депутати категорично проти існування самої ДГЕ, де фактично міжнародні представники мають перевагу» (за процедурою, парламентський комітет розглядає кандидатури від ДГЕ і рекомендує Верховній Раді кандидатів).

Ще один депутат з Комітету ВРУ з питань правової політики не під запис наголосив, що ДГЕ «відбирає таких кандидатів, що не можуть пояснити різницю між законом і постановою. І це вже питання до кваліфікації самих членів ДГЕ».

Новий конкурс і зміни до закону для ДГЕ

Минулого тижня Комітет ВРУ з питань правової політики провів засідання й оголосив про початок нового конкурсного відбору кандидатур на посаду суддів КСУ. З 14 жовтня протягом 30 днів охочі стати суддями КСУ можуть подавати документи до комітету, який потім передасть їх на розгляд ДГЕ. А ДГЕ після

співбесід, вивчення документів, практичних завдань має рекомендувати відібраних кандидатів знову на розгляд правового комітету. Який повинен ухвалити рекомендації для Верховної Ради проголосувати за призначення суддів КСУ.

Важливо, що, отримавши документи від правового комітету, ДГЕ має до чотирьох місяців на їх розгляд і проведення співбесід з кандидатами, після чого ще до 15 днів для оцінки їхніх моральних якостей.

За прогнозами голови Комітету ВРУ з питань правової політики Дениса Маслова («Слуга народу»), новий конкурс з відбору кандидатур на посаду суддів КСУ може тривати пів року.

Але головне, що з оголошенням нового конкурсу в комітеті планують внести зміни до закону про КСУ й уточнити повноваження ДГЕ. Зокрема, порядок передачі документів від ДГЕ до комітету в частині збереження персональних даних кандидатів і третіх осіб. Зі слів Маслова, мова про уточнювальні зміни, а не про обмеження повноважень ДГЕ.

Голова комітету пояснив LB.ua, що протягом попереднього конкурсу, який тривав майже рік, «були проблеми у співпраці з ДГЕ, яка, за законом, має сприяти нам в оцінюванні кандидатів, сприяти суб'єктам призначення».

Маслов зазначив, що він сам і члени комітету неодноразово направляли листи до ДГЕ, запрошували на засідання, створити робочу групу, аби налагодити співпрацю. Однак у ДГЕ це ігнорували.

Натомість ДГЕ розцінила листи комітету як політичний тиск і втручання в її діяльність.

Ще один член Комітету ВРУ з правової політики Сергій Власенко («Батьківщина») наполягає: «ДГЕ забула, що, за законом, вона виключно дорадча група. Але вирішила, що нікому не підзвітна».

Власенко підкреслив, що чинний закон у частині повноважень ДГЕ достатньо чіткий. Однак потрібні зміни, щоб ДГЕ «не ігнорувала законні вимоги комітету». «Юридичним сленгом: я не хочу нікого образити, якщо треба прописати запобіжник для ідіота, то парламент це зробить. Це називається, коли ти в законі описуєш очевидні речі», – сказав Власенко.

Зокрема, зазначив депутат, у законі прописано, що організаційно-технічне забезпечення ДГЕ здійснює секретаріат Конституційного Суду.

«Але в ДГЕ наполягають, що має свій секретаріат. Це шизофренія. Тому ми їм уточнимо це... Ми їм роз'яснимо те, що очевидно для будь-якого студента першого курсу юридичного факультету. Ми ще їм чітко напишемо, що вони допоміжний орган. Та чітко пропишемо, що вони зобов'язані передавати результати всіх своїх досліджень нам. Ми напишемо, що вони зобов'язані проводити конкурс в інтересах суб'єктів прийняття», – пообіцяв Власенко.

При цьому запевнив, що в законі не буде нічого політичного: «Не будемо торкатися питань, пов'язаних з тим, що ДГЕ має визначальний голос під час визначення доброчесності».

Хоча, підкреслив Власенко, визначальний голос ДГЕ апріорі є неконституційним.

«Верховна Рада не другорядний орган. Другорядний орган – це ДГЕ», – наполягає він.

Ще один член правового комітету Ігор Фріс («Слуга народу») підтвердив LB.ua, що з ДГЕ в нардепів «перманентний конфлікт».

«ДГЕ чомусь вирішила, що вона приймає рішення, хто буде суддею КСУ. ДГЕ відмовляла членам комітету на їхні звернення в частині надання відповідних документів та інформації, які подали кандидати для проходження відповідних співбесід. Нам відмовилися показати, які саме питання ставили відповідним кандидатам. І це дивно, що орган, який Верховна Рада створила з метою допомоги Комітету з питань правової політики, відмовляється надавати інформацію... Тому закон треба міняти, щоб цього футболу більше не було», – зазначив Фріс.

Уточнення повноважень ДГЕ не створить правових колізій для нового конкурсу з відбору кандидатів на посади суддів КСУ, упевнені депутати. Тим паче, що зміни планують ухвалити швидко, ще до передачі комітетом отриманих документів від кандидатів до ДГЕ (на це передбачено 30 днів з 14 жовтня).

Відповідь ДГЕ і застереження правозахисників

У ДГЕ не вважають закиди депутатів обґрунтованими.

«За чинним законом, ДГЕ сприяє всім суб'єктам призначення, а не лише комітету, в оцінюванні кандидатів. Також закон встановлює спосіб і чіткі межі цього сприяння, а саме – шляхом проведення оцінювання рівня доброчесності та компетентності й надання відповідних вмотивованих рішень ДГЕ, рейтингових списків оцінених кандидатів. Усе це ДГЕ завжди виконує вчасно й ефективно».

У ДГЕ наполягають, що комунікація з парламентським комітетом звичайна – «через листування, як це типово влаштовано між різними структурами, нічого «надзвичайного»... На думку ДНЄ, на відмінно виконує покладені на неї законом сутнісні завдання з оцінки кандидатів.

Що ж до планів нардепів переписати повноваження, то в ДГЕ наголосили: «Закон насправді достатньо чітко описує та регламентує всі ключові процеси». Якщо ж Рада ухвалить зміни, то вони потребуватимуть «правового аналізу суті і характеру».

Та у ДГЕ готові до комунікації з нардепами.

«ДГЕ вже не раз повідомляла комітет про готовність в робочому порядку надати роз'яснення щодо процедурних і методологічних питань після завершення конкурсного відбору кандидатів. Тож, як і

раніше, ДГЕ відкрита до конструктивного діалогу в межах своїх повноважень», – йдеться у відповіді на наш запит.

Своєю чергою виконавчий директор Фондації DEJURE Михайло Жернаков констатував LB.ua, що, оскільки Рада не призначила суддів за своєю квотою, ухвалення рішень Конституційним Судом фактично під великим питанням.

«Хоча кворум є, але політично неможливо зібрати мінімально необхідні 10 голосів, зокрема, за скасування будь-якого рішення цієї політичної влади. Тому основна мета усього, що відбувається – залишити паралізованим Конституційний Суд», – переконаний юрист.

Він упевнений, що депутати умисно провалили голосування. «І вводять в оману, що просто не вистачило голосів. Ми це чуємо роками. Бо коли їм треба було проголосувати за скасування незалежності НАБУ та САП, то вони зробили це швидко... А перекладання відповідальності, що ДГЕ щось не зробила, – це абсолютно цинічна і дуже погана маніпуляція з боку депутатів... Якщо піде далі ще й відкат і звуження повноважень ДГЕ, то це точно буде грою проти інтересів України», – попередив Жернаков (LB.ua (https://lb.ua/news/2025/10/22/702674_konstitutsiyniy_pingpong_chomu_rada.html)). – 2025. – 22.10).

Л. Семишоцький, Закон і Бізнес: Штучний недобір

У поточному конкурсі до місцевих судів виникла ситуація, коли до наступного етапу було допущено менше кандидатів, ніж зазначалося ВККС у його умовах. Адже комісія порахувала заяви, а не реальних учасників.

З таким підходом не згодні низка конкурсантів, які успішно склали тестування когнітивних здібностей проте не були допущені до четвертого етапу.

Нагадаємо, що згідно з рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів, до четвертого етапу кваліфіспиту допущені:

-до місцевого адміністративного суду – 400 кандидатів;

-до місцевого господарського суду – 411 кандидатів;

-до місцевого загального суду – 2851 кандидата.

Тобто, формально ці цифри відповідають раніше визначеній кількості осіб, яких ВККС планувала допустити до етапу написання практичного завдання – 3600 (400, 400 та 2800, відповідно). Однак, якщо взяти до уваги, що претенденти мали можливість одночасно брати участь у конкурсі за різними спеціалізаціями, реально в конкурсі залишилися тільки 3049 кандидатів.

Як наслідок, за наявною інформацією, численна кількість кандидатів, звернулися

до Касаційного адміністративного суду щодо оскарження таких дій комісії. Зокрема, станом на зараз в реєстрі судових рішень вже можна віднайти щонайменше 6 позовів стосовно цього (справи №№990/445/25, №990/471/25, № 990/469/25, №990/509/25, №990/512/25, №990/470/25).

Зокрема, є й колективний позов від 15 кандидатів до ВККС про визнання протиправним, скасування рішення і зобов'язання вчинити певні дії. В ньому позивачі зазначають, що ВККС неправомірно після складання кандидатами єдиного для всіх спеціалізацій тестування когнітивних здібностей, сформувала не єдиний рейтинг кандидатів, які мали бути допущені до наступного етапу, а зробила його для кожної спеціалізації окремо. Як наслідок, один кандидат, який подав заяви на участь у конкурсі одночасно в кількох спеціалізаціях, витіснив інших кандидатів, які успішно склали тестування.

При цьому, для кандидатів до загальних судів прохідний бал виявився на рівні 34,69, тобто в діапазоні від 34,36 до 35,63 бала). Натомість для «господарників» він виявився найвищим – 37,79 балав. А для того, аби відібрати 400 необхідних учасників у конкурсі до адмінсудів, прохідний бал склав 35,58.

Таким чином, претенденти до господарської та адміністративної спеціалізацій мали отримати за тестування когнітивних здібностей вищий бал ніж кандидати із загальної спеціалізації. На думку позивачів, це порушує принцип єдиного підходу до компетентності кандидатів.

«Спочатку ми звернулися до комісії, вважаючи, що, зрозумівши помилку, вона її виправить у добровільному порядку. Проте ми отримали відповідь, що комісія не має повноважень переглядати свої рішення щодо затвердження результатів іспитів. Внаслідок чого, ми як кандидати на посаду судді, вирішили не залишати поза увагою наші порушені права і звернутися за захистом до суду», – прокоментувала «ЗіБ» кандидат на посаду судді Олена Кунців.

Вона, як й інші позивачі, вважає, що ВККС як і на попередніх етапах мала формувати рейтинг учасників, а не кількість поданих заяв

про участь у кількох спеціалізаціях. Натомість, комісія викреслила з конкурсу «зайвих» 475 кандидатів, які успішно пройшли тестування когнітивних здібностей. «Тобто, вже на даному етапі штучно створюється недобір!», – наголосила кандидат.

Як відомо, відповідно до ч.5 ст.74 закону «Про судоустрій та статус суддів», кандидат вважається таким, що склав кваліфіспит з вибраної спеціалізації суду, якщо він успішно пройшов тестування щодо когнітивних здібностей та історії української державності. Успішним проходженням вважається набрання кандидатом середнього допустимого бала тестування щодо когнітивних здібностей та історії української державності, встановленого ВККС. Тобто фактично комісія порушила закон, недопустивши до наступного етапу тих, хто успішно склав вказані тести (набрав 33 бали і більше).

Наразі, триває четвертий етап кваліфіспиту для кандидатів до місцевих судів. Але якщо Верховний Суд пристане на позицію позивачів, то результати усього конкурсу доведеться переглядати.

До речі, сумнівним виглядає і підхід комісії, коли під час допуску до наступного етапу беруться до уваги лише результати поточного етапу без урахування балів, набраних за попередні тести. Адже це уможливорює відсіювання претендентів, які мають вищий сумарний бал, ніж ті, кого ВККС допустила до наступного етапу. Тим більше, що на допуск або недопуск інколи впливають десяті долі балу.

Прикметно, що свого часу, під час конкурсу до ВС, виникало схоже питання, і тоді в ньому було залишено претендентів, які набрали необхідний прохідний бал за підсумками двох етапів кваліфіспиту, хоча за результатами першого вони не подолали цю планку (див. «Відступники від порядку», «ЗіБ» №13/2017). Тоді ВККС виправила свою помилку, і саме це дозволило стати суддею Касаційного адміністративного суду його нинішньому очільнику Михайлу Смоковичу (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/169402-vkks_protipravno_vikreslila_iz_konkursu_do_miscevih_sudiv_47.html). – 2025. – 23.10).

С. Дорош, BBC Ukrainian: Криза у Конституційному суді. Хто і чому паралізує його роботу

Верховна Рада не змогла обрати двох суддів Конституційного суду України, хоча була зобов'язана це зробити давно. Парламент, президент і з'їзд суддів ніяк не завершають формування суду, попри тиск міжнародних структур. Наслідок – робота загальмована, важливі справи роками припадають пилом.

Загальна чисельність Конституційного суду – 18 суддів. До середини літа 2025 року їх було лише 11, унаслідок чого суд не мав кворуму і його робота була паралізована. Судді ходили на роботу, але ухвалення рішень було неможливим – не вистачало голосів.

Президент мав призначити трьох суддів, парламент та з'їзд суддів – по два.

У червні Володимир Зеленський за своєю квотою призначив одного суддю – Олександра Водянікова – і кворум нарешті з'явився.

12 суддів – це мінімальний склад КС, коли рішення можуть ухвалюватися. Однак і така кількість не була гарантією стабільного ухвалення рішень. Бо відсутність хоча б одного судді через хворобу чи інші обставини – це знову недієздатний Конституційний суд.

«Наші європейські партнери тикали владу носом як кошенят в калюжу, адже країна, яка претендує на членство в ЄС, не має дієздатного Конституційного суду», – заявляла у парламенті співголова опозиційної фракції «Європейська солідарність» Ірина Геращенко під час розгляду кандидатур на посаду суддів.

Депутати обирали двох суддів серед чотирьох кандидатів, але жоден із них не набрав достатньої кількості голосів.

Коли будуть призначені решта суддів за квотами президента і з'їзду суддів, також не відомо.

Досить тривале непризначення суддів дає підстави політичним експертам говорити про свідоме затягування цього процесу.

Тест на доброчесність

Судді Конституційного суду обираються на термін не більше ніж 9 років. Тож у разі

завершення повноважень вони йдуть у відставку і на їхнє місце мають призначити інших. І цей процес обрання нових суддів виявився непростим для влади.

З кінця 2023 року в Україні запроваджена нова процедура відбору суддів. З'явилася Дорадча група експертів (ДГЕ), яка має надавати висновок про професійність і моральність кандидатів. Залучення незалежних експертів було вимогою Брюсселя до України як кандидата на членство в Євросоюзі.

Половина у Дорадчій групі експертів – це представники міжнародних інституцій, зокрема, Венеціанської комісії Ради Європи. Решта – українські правники. Вирішальний голос про фахові й моральні якості кандидатів на посади суддів мають міжнародні експерти.

Затягування з призначенням суддів неофіційно пояснювали, зокрема, тим, що експерти не знаходили кандидатів, які б повною мірою відповідали критеріям доброчесності і професійності.

Саме Володимир Зеленський кілька років тому підписав закон, яким запроваджувалася нова процедура обрання членів Конституційного суду за участі міжнародних експертів.

За словами політолога Володимира Фесенка, якби суд відновив нормальну роботу, йому б довелося розглядати дуже чутливі питання, які можуть ініціювати опоненти Володимира Зеленського. Наприклад, про продовження його повноважень під час воєнного стану, про проведення виборів.

«І хоча з державницьких позицій відповіді на ці питання зрозумілі, є ризик, що деякі політичні сили можуть в це погратися і вдарити по Зеленському», – наголошує Володимир Фесенко.

Він не виключає, що це стримує президента від призначення суддів. Сам Володимир Зеленський тривале непризначення суддів не коментував.

Щодо парламенту, який провалив голосування за двох кандидатів, то тут, з одного боку, пропрезидентські сили діяли в інтересах

ОПУ, з іншого – імовірно, фракціям не вдалося домовитися, вважає він.

«Раніше як було: політичні сили неофіційно домовлялися про умовно квотний розподіл крісел у суді, залежно від того, яка політична сила при владі», – пояснює Володимир Фесенко.

«Зараз ситуація інша – кандидатів обирають за конкурсом і вони не є партійними кандидатами. І тепер цей квотний принцип не може спрацювати. Зараз ніхто не впевнений, на чиєму боці можуть опинитися нові судді», – вважає політолог.

Тому, каже Володимир Фесенко, відбулося «взаємне блокування» фракцій у парламенті, які не змогли домовитися.

Що із кандидатами від з'їзду суддів

Зараз Дорадча група експертів, яка є тим «ситом», що просіює кандидатів на моральність і професійність, вивчає документи кандидатів, серед яких згодом з'їзд суддів України обере двох суддів.

ДГЕ до кінця цього року має провести співбесіди, розглянути кейси кандидатів і лише після цього з'їзд зробить свій вибір.

Тобто імовірність того, що у 2025 році КС отримає ще двох суддів за квотою суддівського з'їзду є, але не надто висока.

Коли заповнять свою квоту парламент і президент, не відомо.

«Як показує практика – навіть одне призначення займає кілька місяців», – зазначала експертка «Лабораторії законодавчих ініціатив» Світлана Матвієнко.

За її словами, рейтингові списки кандидатів Дорадча група експертів передала конкурсній комісії при президентові та Комітету ВРУ з питань правової політики ще у лютому 2025 року. І з того часу, тобто впродовж восьми місяців, був призначений лише один суддя за квотою президента.

З такими темпами говорити про відновлення нормальної роботи суду складно.

Справи без розгляду лежать роками

У той самий час у самому суді постійно звітують про свою роботу.

Зокрема, в останньому звіті вказується, що у вересні відбулося 112 засідань, на яких КСУ ухвалив 197 актів, з них 97 – це ухвали Великої палати Суду, решта – першого та другого сенатів КСУ, тобто, остаточного розгляду справ ще немає. Однак, як вважають експерти, це справи, за якими судді легко збирають консенсус, оскільки вони не є контрверсійними, без політичної складової.

У той самий час багато справ лишаються без розгляду роками. І серед них ті, що мають загальнодержавний інтерес.

Красномовний приклад – звернення депутатів Верховної Ради з проханням тлумачити статтю 4 Конституції про єдине громадянство в Україні.

Під час ухвалення закону про запровадження множинного громадянства у липні цього року багато правників називали президентський проєкт антиконституційним. Але про конституційність може робити висновки лише Конституційний суд.

Звернення 99 депутатів лежить у суді з 2021 року і за цей час відбулися лише перші відкриті слухання у цій справі, деяких учасників тих слухань вже немає серед живих.

Неодноразово судді відкладали розгляд справи про конституційність запровадження ринку землі.

«Лабораторія законодавчих ініціатив» звертає увагу ще на один результат роботи суду.

Суддя Василь Лемак влітку розповідав, що за роки широкомасштабної війни КС ухвалив кілька десятків рішень по суті. І більшість цих рішень за зверненнями громадян були про невідповідність Конституції.

«Тож Конституційний суд, що не працює, – це свято для тих, хто волів би й далі порушувати Основний закон», – підсумовує Світлана Матвієнко.

Як наголошує Володимир Фесенко, «намагання мати вплив на Конституційний суд, як і у попередні роки, на жаль, нікуди не ділося», тому без домовленостей у стосовно кандидатур між різними політичними силами отримати дієздатний суд не вдасться.

Інший сценарій – президент, парламент та з'їзд суддів таки доформують Конституційний суд під тиском міжнародних інституцій, як це

вже було неодноразово, коли Київ зтягував з призначенням членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та директора

Національного антикорупційного бюро (*BBC Ukrainian* (<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c20399w628go>). – 2025. – 9.10).

Стаття підготовлена експертами Фундації DEJURE та Центру протидії корупції, Європейська правда: Удар по судовій реформі: які проблеми несе висновок Венеційської комісії про перевірку суддів

Венеційська комісія («Венеційка», ВК) оприлюднила висновок щодо законопроектів про дисциплінарні процедури та перевірку суддів, який викликав серйозне занепокоєння експертної спільноти.

Попри загалом критичну оцінку шкідливих положень, деякі рекомендації Комісії у перспективі можуть суттєво ускладнити чи навіть унеможливити процес очищення судів в Україні і притягнення недобросовісних суддів до відповідальності.

Принаймні нардепи зможуть використати цей висновок для просування шкідливих законопроектів, що, як наслідок, наразить на ризик наші зобов'язання перед ЄС та євроінтеграцію.

Чому рішення «Венеційки» – не панацея?

Венеційська комісія – це дорадчий орган Ради Європи, що перевіряє закони європейських країн на відповідність стандартам демократії, прав людини та верховенства права.

Традиційно «Венеційка» прискіпливо ставиться до оцінки ситуації, збирає думки всіх учасників процесу. Але не завжди все на 100% влучно: деякі її рекомендації звучать доречно, якщо ваша геолокація – у Страсбурзі, а не в Києві.

І причина тут – нерозуміння «Венеційкою» українських реалій, тонкощів процесів реформ та історичних контекстів.

Чому так стається? Цьому може бути кілька пояснень.

Окрім України, комісія співпрацює з ще понад 60 країнами. Її члени – судді, професори, депутати, які не живуть українськими реаліями 24/7 і відштовхуються від стандартів,

напрацьованих за інших умов, в інший час, для інших країн і для іншої мети.

Для прикладу, незмінюваність суддів є доречною для країн з тією системою, яка вже працює і яку потрібно зберегти. Для України ж це є абсолютно згубно, адже наша задача – оновити суддівський корпус.

Суддівське самоврядування добре захищає від політичного впливу в країнах, де є довіра до судів.

Очевидно, що з корумпованими судами й органами суддівського самоврядування (наприклад, Радою суддів, яка постійно делегує до різних комісій «своїх» людей) в Україні цей рецепт приречений. Про те, що це не працює в Центральній і Східній Європі, дослідники писали неодноразово.

Окрім цього, з 2022 року члени Комісії ще не приїздили в Україну в рамках раніше звичних місій. Такі візити давали змогу оцінити ситуацію безпосередньо, поспілкуватися з ключовими експертами та адаптувати висновок відповідно. Наразі консультації відбуваються віртуально.

Тож попри те, що рекомендації Венеційської комісії традиційно користуються високою довірою в Україні та ЄС, ці поради можуть не працювати на практиці і не відповідати нашим унікальним обставинам.

І як у випадку нового рішення – навіть шкодити та відкидати нас назад у реформі судочинства.

Коли позиція Комісії «хиталася»

Восени 2020 року Конституційний суд України (КСУ) ухвалив сумнозвісне рішення, яке фактично зруйнувало систему антикорупційного контролю.

Під гаслом «захисту незалежності судової влади» судді фактично зруйнували антикорупційну інфраструктуру, визнавши неконституційними положення про електронне декларування, відкритий реєстр статків чиновників і кримінальну відповідальність за брехню в деклараціях.

Виникла загроза втрати безвізу та фінансової підтримки з боку ЄС і Міжнародного валютного фонду.

Тоді Венеційська комісія різко розкритикувала аргументи суду й підтримала відновлення антикорупційних механізмів – а згодом порадила реформувати сам КСУ через прозорий конкурс за участю міжнародних експертів і представників громадянського суспільства.

Це стало відправною точкою для подальших змін. А у 2021 році Комісія підтвердила правильність цього підходу та зберегла просту логіку: якість добору до КСУ = якість рішень суду.

Вже після початку повномасштабного вторгнення, коли у червні 2022 року Україна отримала статус кандидата в члени ЄС, реформа Конституційного суду стала частиною пакета із семи зобов'язань, які Україна мала виконати.

Як відповідь, у серпні у Верховній Раді з'явився законопроект №7662 щодо добору суддів до КСУ. Проте тут позиція Комісії «хитнулася».

У новому терміновому висновку вона фактично погодилася на «розмитий» формат конкурсу. Через фактологічні помилки і хибні висновки комісія дала рекомендації, які нівелювали саму суть реформи.

Зокрема, рішення Дорадчої групи експертів (ДГЕ), яка відбирає суддів КСУ, замість обов'язкових стали рекомендаційними, а міжнародні експерти не отримали вирішального голосу в комісії, де іншу половину складають представники президента, парламенту і З'їзду суддів.

Це відкривало двері для політичного впливу на добір суддів КСУ.

19 грудня 2022 року після хвилі критики з боку громадянського суспільства Венеційська комісія знову змінила позицію: вона вже

прямо рекомендувала зробити рішення ДГЕ обов'язковими і додати туди сьомого члена (міжнародного експерта).

Але було запізно: за тиждень до того Верховна Рада ухвалила закон про процедуру добору суддів КСУ Дорадчою групою експертів у складі трьох українських та трьох міжнародних експертів.

Участь останніх підвищила прозорість процедури, однак залишався простір для блокування рішень з боку українських членів комісії.

У 2023 році з'явився новий законопроект, який виправляв попередні прогалини. Венеційська комісія оцінила законопроект і підтримала вирішальний голос міжнародних експертів у комісії з добору, наголосивши на потребі заповнення вакансій у КСУ без затягувань.

Одразу після цього Верховна Рада врешті ухвалила згаданий закон, який остаточно вдосконалив процедуру добору суддів КСУ.

Ця історія демонструє, що позиція Венеційської комісії може «гойдатися» і, замість очікуваної експертності, грати на руку українській владі. Але завдяки системному діалогу й наполегливості громадянського суспільства ми вийшли на правильний результат.

Коли «універсальні стандарти» суперечать українським реаліям

Іншим зобов'язанням України перед ЄС у вже згаданому «пакеті для статусу кандидата» було оновлення законодавства про національні меншини.

За словами експертів, ця вимога з'явилася для заспокоєння Угорщини і стосувалась ухвалення необхідного рамкового закону про нацменшини.

Попри те, що Україна офіційно не зверталася за думкою Комісії, у червні 2023 року «Венеційка» вийшла з різко критичним висновком щодо ухваленого у грудні 2022 року Закону про національні меншини.

Тоді ці рекомендації викликали широкий суспільний резонанс, адже вони пропонували звужити використання української мови у публічному просторі.

Фактично втілення рекомендацій «Венеційки» відкотило б назад політику мовної деокупації від російської мови.

Пізніше Комісія вийшла зі ще одним висновком, де наголосила на надмірній тривалості заборони використовувати російську мову на публічних заходах, навіть після завершення війни.

Як зауважили експерти, «заборона використання (досі) найпоширенішої мови меншин у країні протягом декількох років після завершення війни навряд чи відповідатиме умовам законних обмежень».

Ця історія є яскравим прикладом, де «універсальні» норми зіштовхнулися з українською реальністю.

Поширеність російської мови в Україні – це не прояв «національної меншини», а спадок імперського тиску, і тому її захист у нинішніх умовах не можна ототожнювати із захистом мовних прав меншин.

Судова реформа під загрозою

Нове рішення Венеційської комісії є найсвіжішим прикладом, де, попри загалом позитивний для просування судової реформи висновок, деякі рекомендації можуть знівельовати корисні здобутки.

Трохи контексту. На запит Вищої ради правосуддя експерти Венеційської комісії розглядали та дали думки щодо трьох законопроектів: №13137 і 13137-1 (майже ідентичні) про дисциплінарні процедури, а також щодо перевірки декларацій доброчесності і родинних зв'язків суддів (законопроект №13165-2).

Два перші законопроекти (один із них ініційований, зокрема, Денисом Масловим, головою комітету Верховної Ради з питань правової політики) фактично унеможливають звільнення суддів за дисциплінарні порушення.

Це дозволить залишитись на посадах суддям, що мають паспорти РФ, хабарникам і колаборантам.

Або – суддям, спійманим на п'яному водінні.

Саме за це були звільнені одіозний Павло Вовк та кілька інших суддів Окружного адмінсуду Києва, ексголова Верховного суду

Всеволод Князєв та Олексій Тандир, який збив на смерть нацгвардійця.

Законопроекти також звільняють суддів від відповідальності за неподання або брехню в майнових деклараціях, скасовують кваліфіціювання як форму дисциплінарного покарання, відкривають можливості для блокування скарг на недоброчесних суддів та підвищують шанси сумнівних кандидатів отримати суддівську посаду.

Потрібно відзначити, що Венеційська комісія все ж серйозно розкритикувала ці законопроекти.

Зокрема, Комісія не підтримала зменшення необхідної кількості голосів для призначення на посаду судді, відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з відкриттям дисциплінарної справи та ініціювання проваджень щодо суддів судами вищих інстанцій, Радою суддів чи Тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради, а також відсутність відповідальності за відмову судді пояснити походження статків, набутих до призначення на посаду.

Комісія резюмувала, що цим змінам явно бракує послідовності та комплексного підходу, а тому пропонує ефективно використовувати наявні механізми.

Водночас Комісія не висловила чіткої позиції щодо кількох ключових загроз законопроекту:

- скасування відповідальності суддів за неподання чи неправдиві відомості в майнових деклараціях, а також ліквідації кваліфікаційного оцінювання як форми дисциплінарного покарання.

- щодо кардинального звуження змісту основної підстави для звільнення суддів («поведінка, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя»), «Венеційка» пропонує звузити цю підставу ще більше.

Також деякі рекомендації можуть фактично відкотити назад уже досягнутий прогрес. Наприклад:

- «Сімейний імунітет». Комісія пропонує виключити дисциплінарну відповідальність суддів за розкішне життя членів їхньої сім'ї, яке перевищує їхні доходи.

Очевидно, що це тільки посилить тренд переписування майна на родичів і унеможливить

притягнення до відповідальності судді за незаконне збагачення.

Наприклад, суддя у відставці Володимир Сіверін, троє дітей якого отримали квартири у подарунок, зокрема шестикімнатну квартиру площею 222 кв. м. Чи суддя Олег Хрипун, який, за даними Bihus Info, «періодично бував» у незадекларованому будинку вартістю близько 34 млн грн, в якому проживає його колишня дружина.

До слова, фіктивне розлучення – ще одна поширена схема у суддів для приховування майна.

Обмеження скажників. Наразі кожен може подати скаргу на суддю, якщо йому відомо про порушення. Втім, Комісія рекомендує звзити коло скажників лише до «постраждалих від дій судді» або тих, хто має певний «законний інтерес».

Як наслідок, судді залишаються без покарання, адже переважна більшість їхніх порушень не мають потерпілих або ті не подають скарги. Це стосується випадків керування у нетверезому стані, хабарництва, отримання суддею російського громадянства, колабораціонізму.

Громадські активісти, які роками викривали недоброчесних суддів, не зможуть подати скаргу на суддю.

Принаймні, поки не доведуть наявність у них «законного інтересу».

Для прикладу, якби ця норма була чинною раніше, 87 суддів, яких притягли до відповідальності за скаргами Фондації DEJURE, уникли б покарання.

«Блокування подання скарг». Законопроект містить положення, які дозволяють заблокувати скарги на суддів – норми, спрямовані проти громадськості й на користь суддівської мафії.

Достатньо, щоб одну скаргу протягом року відхилили – і подальші можуть визнати «зловживанням», встановивши плату до 30 тис. грн за кожну нову скаргу на три роки. Венеційська комісія, хоча й дала певні зауваження щодо цього, але не оцінила реальних ризиків для блокування легітимних скарг.

Анонімізація рішень. Комісія закликала анонімізувати дисциплінарні рішення і

обмежити публічний доступ до них у часі. У наших реаліях це значно ускладнить перевірку серйозності та системності дисциплінарних порушень суддів у майбутніх конкурсах на ключові посади у судовій владі.

Загалом через те, що законопроекти містять низку справді шкідливих положень, їхнє ухвалення за основу буде хибним кроком. Тому необхідно підготувати інакший законопроект, що враховуватиме посилення дисциплінарних процедур.

Щодо рекомендацій до іншого законопроекту, який оцінювала Комісія та що стосується перевірки декларацій доброчесності і родинних зв'язків суддів, тут теж є низка проблем.

Так, у законопроекті №13165-2 так і не передбачено одноразової перевірки чинних суддів Верховного суду за участю міжнародних експертів – питання, щодо якого Венеційська комісія не висловила чіткої позиції.

Саме така перевірка є критично необхідною, адже Верховний суд роками блокує очищення судової системи, ухвалюючи рішення, що відкочують реформу назад, і залишається символом безкарності у сфері правосуддя. Без цього довіра до Верховного суду залишиться на критично низькому рівні, а сама реформа ризикує знов перетворитися на косметичну.

Також і офіційні звіти ЄС про розширення, і програма підтримки ЄС для України Ukraine Facility прямо вимагають подолання корупційних ризиків у Верховному суді шляхом посилення системи перевірки декларацій доброчесності суддів.

Попри висновок Венеційської комісії, остаточну оцінку цим законопроектам ще дасть Єврокомісія.

І дуже ймовірно, що вона буде негативною, адже запропоновані норми явно не відповідають зобов'язанням України перед ЄС.

Зокрема, кілька місяців тому профільний директорат Єврокомісії вже «наполегливо рекомендував» залучити міжнародних експертів для перевірки топсуддів, а також критикував відсутність спеціальної перевірки декларацій доброчесності суддів вищих спеціалізованих судів та Верховного суду.

* * * * *

Свіжий висновок Венеційської комісії створює серйозні виклики для подальшого розвитку судової реформи та перевірки доброчесності суддів.

Спершу його можуть використати нардепи для обґрунтування шкідливих законодавчих змін.

Потім, як наслідок, дисциплінарна система знову стане щитом для недоброчесних суддів, а не інструментом очищення.

І тут є значна загроза, що Україна втратить те, що великими зусиллями вибудовувала багато років у важкій боротьбі за оновлення судів. Такий розвиток подій може значно ускладнити, а то й унеможливити виконання наших євроінтеграційних зобов'язань, особливо на тлі скандалу із НАБУ і САП та провалу голосування у Верховній Раді за двох суддів Конституційного суду.

Слід пам'ятати, що Комісія дає стандарти, але відповідальність за те, як вони працюють, лежить на нас.

Саме тому експертна спільнота й суспільство мають зберігати активну роль – не сліпо погоджуватися чи навпаки, заперечувати, а осмислено адаптувати європейські стандарти до нашої реальності.

Водночас особливою залишається роль Євросоюзу, адже саме він має усі необхідні важелі впливу.

При цьому переважна більшість українців прагнуть вступу до ЄС, а близько 73% українців підтримують тиск міжнародних партнерів на українську владу задля очищення системи правосуддя. Адже саме від цього залежить, чи стануть наші суди взірцем верховенства права, чого так очікують українці (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/10/16/7222587/>). – 2025. – 16.10).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

17 жовтня ц.р. у Центрі Лідерства Захисників України в Національному університеті „Києво-Могилянська академія“ відбулася зустріч суддів Конституційного Суду України Віктора Кичуна та Сергія Різника з військовими та ветеранами війни, які навчаються на сертифікатній програмі „Лідерство і Стійкість“.

Учасники й учасниці заходу більш детально дізналися про конституційні засади функціонування публічної влади, обговорили сьогодення Конституційного Суду України та виклики, які постають перед Судом в умовах російсько-Української війни.

Жвава дискусія продемонструвала великий інтерес до діяльності Конституційного Суду України. Учасники й учасниці ділилися своїм особистим досвідом, зокрема, військовим, розповіли про перебування у полоні та шлях повернення додому, з розумінням того, що повага до людини та її гідності залишаються пріоритетом для Української держави.

Підтримка і залучення до ініціатив, спрямованих на підсилення експертизи і

компетентностей ветеранів і ветеранок – важливий спільний крок Центру Лідерства Захисників України в Національному університеті „Києво-Могилянська академія“ і Конституційного Суду України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/zustrich-suddiv-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-z-viyskovymy-ta-veteranamy-viyny>). – 2025. – 20.10).

Віктор Шишкін заявив, що в Конституції має бути оборона: «Ситуація з московією змусила нас дозріти». Правознавець розповів, що коли ми у 1990-х писали Конституцію, не думали, що буде війна, тому зараз, маючи повномасштабне вторгнення, потрібно виписати розділ про оборону.

«Я би огульно не оцінював Конституцію, що вона себе вичерпала. Це огульний і несерйозний підхід. Чи підлягають ремонту конституційні акти? Звичайно, підлягають. Суспільство розвивається само собою і всередині себе. І суспільство розвивається ззовні з іншим

світом. Ми переходимо поетапно у якийсь інший загальнопланетарний історичний масштаб. Тому, звичайно, Конституція підлягає ремонту», – підкреслює Віктор Шишкін.

За його словами, будь-який документ потрібно розглядати в умовах того історичного досвіду, коли він писався. А ми свою Конституцію, нагадує він, писали у 1990-х роках, коли всі ходили у рожевих окулярах, протистояння не було, здавалось, що і війни ніколи не буде, всюди панували мир, дружба і братерство, а відтак не виписали розділ, пов'язаний з обороною.

У приклад правознавець наводить Конституцію Німеччини або Польщі, де виписаний цілий розділ про оборону, і розписаний він набагато детальніше, ніж у нас. У Конституції України, зазначає він, пише лише, що президент вводить воєнний стан, а далі є окремий закон, тобто це потрібно доповнити, посиляючись навіть на досвід інших країн.

«Суспільство повинне дозріти и до якихось необхідних змін. Ось ситуація з московією змусила нас дозріти до того, що у нас повинен бути розділ оборони, він має бути чіткіше розписаний на тому же негативному досвіді, який маємо навіть щодо Німеччини, бо вони філософські дивилися, і щодо Польщі. Чи щодо інших Конституцій. Я ж не можу бути знавцем усіх Конституцій, але німецьку і польську у цьому плані знаю», – підсумовує Віктор Шишкін (*Знай.ua* (<https://life.znaj.ua/524719-viktor-shishkin-zayaviv-shcho-v-konstituciji-maye-buti-oborona-situaciya-z-moskoviyeyu-zmusila-nas-dozriti>)). – 2025. – 23.10).

Постійне фрагментарне реформування судової влади шкодить суспільній довірі. На це вказала Венеційська комісія у висновку стосовно законопроектів про застосування дисциплінарних процедур до суддів та перевірки декларацій доброчесності на пленарному засіданні 9-10 жовтня 2025 року. Йдеться про законопроекти 13137 та 13137-1 щодо вдосконалення дисциплінарних процедур, а також законопроект 13165-2 щодо вдосконалення декларацій доброчесності суддів та сімейних зв'язків.

Так, у загальних зауваженнях стосовно «судових реформ та необхідності стабільної судової системи» Венеційська комісія зазначає, що, як і у попередніх випадках, «шкодує, що немає цілісного підходу до реформи судової влади в Україні».

«Судова система України піддавалася численним змінам протягом останніх років, часто в результаті безлічі законопроектів, що стосуються конкретних аспектів, часто поспішно, що призводить до фрагментованого підходу.

Зрозуміло, що ефективна система суддівської дисципліни сприяє довірі громадськості до здійснення правосуддя. З огляду на низьку довіру до судової влади, це питання заслуговує на пріоритетну увагу, і Венеційська комісія та Генеральний директорат з прав людини та верховенства права Ради Європи (DGI) вітають зусилля українського законодавця щодо вдосконалення системи.

Тим не менш, Комісія та DGI повторюють, що безперервний потік законопроектів, що реформують судову владу, може бути шкідливим для суспільної довіри до судової влади як незалежної та неупередженої інституції. Принцип стабільності та послідовності закону, як основний елемент верховенства права, вимагає стабільності в судовій системі», зазначено у висновку.

Хоча судові реформи в Україні вважалися необхідними для підвищення суспільної довіри до судової системи, постійна інституційна нестабільність, коли реформи слідує за змінами політичної влади, також може бути шкідливою для суспільної довіри до судової влади як незалежної та неупередженої інституції, підкреслює Венеційська комісія.

У цьому зв'язку, під час онлайн-зустрічей доповідачам було повідомлено, що впровадження деяких судових реформ, проведених протягом останніх років, є досі незавершеним, включаючи ті, що стосуються дисциплінарних процедур. У цій ситуації необхідно надати переконливі обґрунтування для ще однієї реформи.

Крім того, реформи фундаментальних державних інституцій, таких як судова влада, повинні здійснюватися лише після належного аналізу поточної ситуації та можливого впливу

нового законодавства, які демонструють необхідність запропонованих змін.

Необхідно здійснювати законодавчу діяльність з комплексним та послідовним підходом при внесенні подальших змін до нормативної бази, що регулює судову владу, на основі належного аналізу ситуації та з повагою до необхідності прозорого та інклюзивного діалогу з усіма зацікавленими сторонами при зміні правової бази. Ці передумови однаково застосовні до законопроекту, який виходить від парламентської групи.

Хоча Венеційська Комісія та DGI визнають необхідність вдосконалення положень щодо дисциплінарних процедур проти суддів та щодо їхніх декларацій доброчесності та сімейних зв'язків, вони шкодують, що ці поправки не приймаються як частина більшого, більш цілісного підходу.

За допомогою розглянутих законодавчих ініціатив Україна намагається виконати зобов'язання та умови, про які вона домовилася з ЄС. Однак Венеційська Комісія та DGI хотіли б повторити, що ця законодавча ініціатива може бути успішною, лише якщо різні зацікавлені сторони ефективно залучені до підготовки законодавчої ініціативи та якщо належне обґрунтування запропонованих поправок надано в пояснювальній записці до законодавчої ініціативи (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/343813-nepreryvnyy-potok-zakonoproektov-reformiruyuschikh-sudebnuyu-vlast-vredit-obschestvennomu-doveriyu-venetsianskaya-komissiya>). – 2025. – 18.10).

У Вищій раді правосуддя повідомили, що бачать критику висновку Венеційської комісії і готові його «адаптувати».

Слід зауважити, що розкритикували висновок «Венеційки» громадські активісти, які назвали його «ударом по судовій реформі». Відповідну заяву зробила у статті грантова організація Фундація DEJURE, виконавчого директора якої та власника «контрольних пакетів акцій» у двох останніх складах Громадської ради доброчесності Михайла Жернакова колеги по «громадському сектору»

раніше звинуватили у маніпуляціях з виборами членів ГРД, просуванні потрібних особисто йому кандидатів до складу ГРД («списки Жернакова»), тиску на окремих представників громадськості, інтригах, наклепі, «узурпації влади» та навіть у фінансових махінаціях з коштами від іноземних донорів, які надійшли для «підтримки судової реформи в Україні».

Як зазначила ВРП, висновок Венеційської комісії «є важливим внеском у фахову дискусію щодо подальшого реформування системи правосуддя».

«Водночас ВРП наголошує, що імплементація будь-яких рекомендацій має відбуватися зважено, з глибоким урахуванням національних правових традицій, чинного законодавства та унікальних викликів, що стоять перед Україною. Міжнародні стандарти є дороговказом, але їх практичне втілення потребує адаптації до реалій нашої правової системи. Ми усвідомлюємо, що деякі аспекти висновку викликали дискусію в експертному середовищі» – вказали у ВРП (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/343914-v-vsp-zayavili-chtobudut-adaptirovat-zaklyuchenie-venetsianskoy-komissii-pod-ukrainskie-realii-posle-togo-kak-obschestvennyye-aktivisty-nazvali-ego-udarom-po-sudebnoy-reforme>). – 2025. – 19.10).

Кабмін ухвалив розроблену МЗС постанову, яка визначає критерії іноземних держав, із якими може бути запроваджений спрощений порядок набуття громадянства України. Про це повідомив міністр закордонних справ України Андрій Сибіга.

“Ключова цільова аудиторія цих нововведень – наші громади в світі. Запровадження множинного громадянства дозволить тим етнічним українцям, які є громадянами іноземних держав, набувати українського громадянства зі збереженням їхнього іноземного громадянства. Закордонні українці всіх поколінь знають, наскільки це довгочікуваний крок. Багато з них чекали на нього роками”, – написав Сибіга.

Він зауважив, що сотні тисяч етнічних українців та їхніх нащадків матимуть змогу

відновити правовий зв'язок з Україною, отже потенційно йдеться про збільшення кількості громадян України.

Критерії, які будуть враховуватися:

- членство у Групі семи;
- членство в ЄС;
- застосування санкцій проти РФ за агресію проти України;
- підтримка незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України;
- позиція під час голосувань у міжнародних організаціях;
- наявність відносин стратегічного чи іншого виду партнерства;
- рівень та перспективи розвитку двосторонніх відносин;
- фінансова підтримка України;
- інші критерії, які можуть мати суттєвий вплив на забезпечення національних інтересів

України у сфері зовнішньої та внутрішньої політики.

Андрій Сибіга зазначив, що перелік конкретних держав буде визначений окремо, а постанова визначає порядок його формування та затвердження таких держав урядом.

18 червня Верховна Рада прийняла в цілому законопроект президента України Володимир Зеленського № 11469 про запровадження інституту множинного громадянства в Україні.

15 липня президент Володимир Зеленський підписав цей закон.

В кінці серпня Володимир Зеленський на зустрічі з представниками Світового конгресу українців назвав перші країни, з якими буде застосований механізм множинного громадянства (*Лівий берег* (https://lb.ua/news/2025/10/08/700601_kabmin_viznachiv_kriterii_derzhav_z.html). – 2025. – 8.10).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

С. Кравченко, Голова Верховного Суду

Шлях до ефективного правосуддя: п'ять ключових кроків

Вже понад три десятки років ми чуємо про необхідність реформування судової влади, а також про те, що якась судова реформа не вдалась і потрібно проводити нову.

Якщо на певних етапах розвитку нашої держави це було виправдано, то сьогодні такі наративи є шкідливими і їх необхідно замінити іншими – говорити про розвиток судової влади, зосереджуючись на конкретних напрямках, яких вона справді потребує, а не спонукати до її загального реформування, в якому може бути зацікавлений будь-хто, але точно не громадянин, який звернувся за захистом своїх прав до суду.

Важливо мати чіткі пріоритети, які сфокусовано сприятимуть поступальному руху всіх інститутів судової влади у правильному напрямі, й у межах цієї публікації пропоную їх розглянути.

1. Подолання кадрового голоду

За приблизними підрахунками, в судах першої інстанції не вистачає половини суддів, а в апеляційних судах – близько 2/3. При цьому на розгляді всіх судів у рік перебуває 5 млн 300 тис. справ, з яких надходить близько 4 млн справ щороку і приблизно стільки ж справ судами розглядається.

Це величезна кількість, з якою впоратися не так і просто, а в умовах кадрового голоду це неминуче призводить до збільшення тривалості судових проваджень, а також до того, що судді працюють на межі своїх фізичних та емоційних можливостей.

Із хороших новин – конкурси на вакантні посади в судах як першої, так і апеляційної інстанції тривають, але, на жаль, не так швидко, як би цього хотілось.

Однією з причин є складність та надмірна кількість конкурсних процедур, обґрунтованість

частини з яких викликає дуже великі сумніви: для того, щоб стати суддею необхідно здати тест з історії України, а також своєрідний тест на рівень IQ.

Водночас успішність їхнього проходження аж ніяк не є гарантією того, що потенційний кандидат стане хорошим суддею.

Це призводить до того, що на ці конкурси наша держава необґрунтовано витрачає два надзвичайно важливі ресурси: час та гроші.

Ефективність держави в цій частині, без сумніву, потребує перегляду цих кадрових процедур і залишення тільки тих із них, які насправді мають сенс та які при цьому забезпечать формування високопрофесійного доброчесного суддівського корпусу.

2. Зміна мережі судів

Нагадаю, що у 2020 році наша держава провела адміністративно-територіальну реформу, в результаті якої кількість районів зменшилась із 490 до 136 (на 354 райони). Реформа мережі судів (для чого необхідним є ухвалення закону) мала відбутися після адміністративно-територіальної реформи, однак цього не сталося і суди продовжують фактично функціонувати відповідно до «старого» адміністративного поділу.

Це має наслідком неефективність та неоптимальну систему судів, а також надзвичайно нерівномірне навантаження між різними судами. Є суди, розташовані в доволі малих за розміром населених пунктах, у яких працює 1–2 судді, і їхнє навантаження неспівмірне з навантаженням їхніх колег у великих населених пунктах.

Такий дисбаланс, який існував і раніше, з 2020 року лише поглибився, оскільки адміністративна реформа вже вплинула на зміну системи інших органів влади, зокрема і правоохоронних, переміщення яких призвело до збільшення навантаження на одні суди та зменшення – на інші.

Отже, що швидше наша держава оптимізує систему судів та приведе її у відповідність до нового територіального устрою, то швидше суди зможуть функціонувати більш ефективно.

Як контраргументи цьому процесу лунають думки про те, що така реформа призведе до погіршення доступу до суду та послаблення спроможностей громадян захистити свої права в суді. Із цим дуже складно погодитись, адже залежно від кожного конкретного регіону, в якому відбуватиметься оптимізація, можна знаходити своє, найбільш прийнятне для всіх зацікавлених осіб, рішення.

Ця реформа вже перезріла, і з кожним роком зволікання наша держава втрачає ресурси, а її громадяни не одержують належного доступу до суду, а також розумної тривалості розгляду їхніх судових справ.

Як відомо, відкладене правосуддя є рівноцінним відмові у правосудді.

3. Фінансування судової влади

Суддівська винагорода суддів першої та апеляційної інстанцій, а також заробітна плата працівників апаратів судів потребують невідкладного підвищення.

З 2020 року рівень суддівської винагороди є замороженим. Рівень оплати праці працівників апаратів судів не досягає навіть половини від того, що ці фахівці можуть одержувати в приватних структурах – це має наслідком неможливість знаходження фахівців, а також коротку тривалість їхнього перебування на посадах.

Низька оплата праці тих, хто здійснює правосуддя, а також тих, хто забезпечує його здійснення, може дуже дорого коштувати державі: починаючи з того, що від рівня такої оплати залежить професійний рівень фахівців, які прагнуть здобути відповідну посаду, завершуючи корупційними ризиками.

Зрештою, все це має негативний вплив на доступ громадян до суду.

4. Цифровізація правосуддя

Розвиток технологій створює передумови для того, щоб обмін документами між судом та учасниками процесу здійснювався в електронному вигляді через систему «Електронний суд». Так само такий спрощений електронний документообіг має існувати й між судами.

Такий підхід дає змогу досягти щонайменше двох цілей – пришвидшити обмін документами, усунувши при цьому необхідність у користуванні послугами «Укрпошти», та здешевити вартість поштових відправлень, зробивши їх, власне, майже безкоштовними. На сьогодні суди та учасники процесу змушені нести доволі суттєві витрати на поштові відправлення, і в сучасних умовах диджиталізації такі витрати не можуть вважатися прийнятними.

Забезпечити ось цю єдину систему електронного судочинства наша держава планувала ще у 2017 році, але з тих чи інших причин досі цього не зробила.

Очевидно, що ми значно втрачаємо, не використовуючи наявний потенціал цифрових технологій у сфері правосуддя, не кажучи вже про штучний інтелект, використання якого в межах цієї єдиної системи також має серйозний потенціал.

5. Навчання суддів

Євроінтеграційний поступ України вимагає поглиблення знань суддів щодо права Європейського Союзу.

Попри відсутність в Україні статусу члена ЄС національні суди вже сьогодні точково починають застосувати право ЄС та керуватися практикою Суду справедливості ЄС, і це, безумовно, є позитивом. Однак те застосування, яке очікується у зв'язку з набуттям членства, буде значно масштабнішим і складнішим.

Саме тому, враховуючи доволі значну кількість судів і суддів, таке навчання та налагодження зв'язку із суддями країн – членів ЄС необхідно розпочинати невідкладно.

Що б я хотів донести на сьогодні найбільше, то це те, що майбутнє судової влади залежить від здатності діяти послідовно й прагматично. П'ять окреслених кроків – це не межа, але саме вони здатні значно посилити ефективність українського правосуддя (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2025/10/15/8002689/>). – 2025. – 15.10).

Ф. Шульженко, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної юриспруденції КНЕУ ім. В. Гетьмана, заслужений працівник освіти України
Т. Тарасенко, заступник голови Комітету соціальної політики та захисту прав ветеранів ВРУ, народний депутат України
В. Риндюк, докторка юридичних наук, професорка кафедри теоретичної юриспруденції КНЕУ ім. В. Гетьмана

Позитивістська культурно-правова традиція в національній правотворчості та перспективи євроінтеграції України

Відповідно до усталеної світоглядної доктрини публічна влада продовжує вважатися єдиним суб'єктом нормотворчої діяльності, який намагається охопити регулюючим впливом усе більше груп суспільних відносин, що, своєю чергою, призводить до зарегульованості, стримування прогресивних трансформаційних змін, протиріч між нормативно-правовими актами (далі – НПА), шкодить формуванню важливого аспекту правової свідомості громадян – позитивної юридичної відповідальності та породжує нігілістичне ставлення до права і закону. Система законодавства України, що налічує понад міль-

йон чинних НПА, не може бути логічною та ефективною. Враженою юридичним позитивізмом залишається також сфера правореалізації і, зокрема, правозастосування, в якій буква закону домінує над його духом, що створює передумови використання органами правозастосування імпліцитно присутніх у положеннях нормативно-правових актів дискреційних можливостей фактично на межі зловживання правом. Вирішення завдання з ефективного вдосконалення законодавства України, приведення його у відповідність до вимог права Європейського Союзу можливе лише за умови законодавчого визначення меж впливу

держави на суспільні відносини, переорієнтації нормотворчості на засади природно-правової світоглядної доктрини, яка є основою права цієї міждержавної спільноти.

Недоліки закону про правотворчість

Суперечливим у контексті Євроінтеграційних процесів України вважаємо прийняття парламентом Закону України «Про правотворчу діяльність», предметом якого є регулювання діяльності лише таких суб'єктів правотворчості, як органи державної влади та місцевого самоврядування. Поняття корпоративної нормотворчості в цьому законі не згадується, що не відповідає як сучасному стану розвитку правової системи України, так і євроінтеграційним завданням держави. У країнах цієї демократичної спільноти, а також державах англо-американської правової сім'ї, дедалі більшого значення набуває корпоративна нормотворчість різноманітних недержавних об'єднань та інституцій громадянського суспільства.

Корпоративна нормотворчість є самостійним об'єктивним правовим явищем, яке зумовлене необхідністю забезпечення автономності (саморегулювання та самоорганізації) різноманітних інституцій громадянського суспільства, де учасники відносин можуть у межах свого об'єднання встановлювати відповідні правила поведінки, які врегульовують правові відносини між ними. В результаті корпоративної нормотворчості формується корпоративне право, що має інший (непублічний) характер влади, яке не залежить від фактичного дозволення держави та існує автономно від державного права однак, не порушує його.

Корпоративна нормотворчість зазнає певної законодавчої регламентації, але здебільшого здійснюється з ініціативи та на розсуд інституцій громадянського суспільства. Реєстрації окремих корпоративних актів державними органами не є санкціонуванням корпоративного акту, це лише форма встановлення його відповідності нормам чинного законодавства, тобто форма легітимації. Отже, залежно від двох основних загальних суб'єктів нормотворчості

(публічна влада та громадянське суспільство) слід виокремлювати два самостійних види нормотворчої діяльності, а саме публічну та корпоративну нормотворчість відповідно.

Регулювання, яке походить від корпоративних об'єднань, утворює недержавну (автономну) сферу правового регулювання. Норми права, за допомогою яких здійснюється нормативне правове регулювання суспільних відносин, закріплюються в джерелах права (зокрема, в нормативно-правових актах), в результаті нормотворчої діяльності уповноважених суб'єктів. Виходячи з цього, поняття нормотворчої діяльності не можна зводити виключно до діяльності зі встановлення норм права у формі відповідних джерел права тільки суб'єктами публічно-владних повноважень в тій чи іншій державі. В умовах громадянського суспільства, багатоаспектної політичної системи, ринкових відносин та вільної конкуренції суб'єктами нормотворчої діяльності, в межах відповідних повноважень, діють різноманітні інституції громадянського суспільства (наприклад, політичні партії, громадські об'єднання), підприємницькі та непідприємницькі товариства, установи (юридичні особи), а також неурядові міжнародні організації та транснаціональні корпорації.

Водночас у прийнятому Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 р. (зі змінами) поняття правотворчої діяльності визначається як діяльність, що здійснюється суб'єктами перерахованими в ст. 4 цього закону, з метою планування, розроблення, прийняття (видання) та ведення обліку нормативно-правових актів, а також здійснення правового моніторингу (ч. 1 ст. 2). Відповідно до ч. 2 ст. 4 суб'єктами правотворчої діяльності є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, Український народ та територіальна громада на референдумі. Отже, предметом Закону «Про правотворчу діяльність» є державна нормотворчість, яка здійснюється органами державної влади в межах їх повноважень та нормотворчість органів місцевого самоврядування. Щодо таких суб'єктів нормотворчості, як Український народ та територіальна громада, то згідно

ч. 2 ст. 1 дія цього закону не поширюється на суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації права на народне волевиявлення у формі референдуму. Виходячи з цього, доцільно було б уточнити назву закону, наприклад, «Про публічно-владну нормотворчу діяльність» або «Про нормотворчу діяльність органів публічної влади».

На наявність значної кількості зауважень до цього закону, які, зокрема, стосуються предмета правового регулювання, принципів правотворчої діяльності та визначення кола суб'єктів правотворчої діяльності, звертає увагу низка науковців, практиків – юристів та представників органів адвокатського самоврядування. Серед учасників правотворчої діяльності виокремлено таких заінтересованих осіб, як «органи професійного самоврядування, саморегулівні організації» (п. 5 ч. 5 ст. 4 Закону), які відповідно до положень закону не належать до суб'єктів правотворчої діяльності, проте як заінтересовані особи можуть ініціювати підготовку проєктів нормативно-правових актів, брати участь у публічних консультаціях та здійснювати лобістську діяльність. Однак органи адвокатського самоврядування наділені нормотворчими повноваженнями щодо прийняття рішень на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і положень про органи адвокатського самоврядування. Корпоративними актами органів адвокатського самоврядування є: Статут НААУ; положення про органи адвокатського самоврядування; регламенти; кодекси; рекомендації, ухвалені міжнародними й регіональними асоціаціями та товариствами адвокатів; етичні правила; рішення та роз'яснення до цих рішень тощо. Виходячи з цього, деякі науковці слушно пропонують внести зміни до ч. 2 ст. 4 Закону «Про правотворчу діяльність» щодо доповнення переліку суб'єктів такої діяльності: а саме, п. 11 ч. 2 ст. 4 закону доповнити словами «державні та недержавні організації», не змінюючи в цьому випадку його назви.

Самі ж законотворці мають зважати на те, що у вітчизняній юридичній науці на сьогодні відбулося істотне світоглядно-методологічне

переосмислення традиційних догматичних уявлень про зміст правових понять, зокрема й щодо понять корпоративної нормотворчості. Під впливом правової думки провідних правничих шкіл демократичних країн і юридичної практики минулі уявлення про природу корпоративних норм і сумніви, що корпоративні норми є не є правовими нормами, а лише соціальними, мають іншу природу, а сфера їхньої дії є вужчою, оскільки вони не мають загальнообов'язковості і є такими, що заповнюють прогалини в нормативній системі права та носять допоміжний характер, – сформувалася стійка позиція, що корпоративні норми все ж таки мають правовий характер і тісно пов'язані з нормами права. Наразі таке твердження вже не викликає заперечень.

Представники провідних юридичних шкіл пропонують розрізняти норми права та юридичні норми. Вони є переконливими в своїй аргументації того, що юридичні норми є одним із видів норм права – це норми права, які походять саме від публічної влади, а корпоративні норми – норми права, що встановлені відповідними непублічними владними суб'єктами (різноманітними інституціями громадянського суспільства) та зовнішньо виражені в корпоративних актах.

Зростання впливу корпоративної нормотворчості

Як зазначалося, в демократично розвинутих країнах, а тепер і в Україні, дедалі більшого впливу набуває корпоративна нормотворчість різних об'єднань, суб'єктів господарювання, приватних і державних підприємств, установ, асоціацій, транснаціональних корпорацій. Форма й зміст цих актів зазнають певної законодавчої регламентації, здебільшого вони приймаються виключно з ініціативи та на розсуд суб'єктів відповідних правовідносин у відповідності до вимог законодавства та на його виконання. Основним призначенням цих актів є впорядкування діяльності окремого суб'єкта в межах законодавства та загальна координація діяльності в певній сфері суспільних відносин.

Своєю чергою, відповідно до визначального принципу демократії в сфері приватних

відносин: дозволено все, що не заборонено законом, корпоративна нормотворчість є об'єктивним загальноправовим явищем та її існування не залежить від фактичного дозволення держави. Корпоративні норми є рівнозначними компонентами системи соціального регулювання, кожен з яких має свої особливості. Шляхом законодавчого регулювання можуть впорядковуватися форми корпоративної нормотворчості та встановлюватися певні вимоги до її процедур, напрямів та видів.

Слід також зазначити, що норми корпоративних актів враховуються судами при вирішенні спорів. Наприклад, при розгляді районним судом цивільної справи про стягнення компенсації за дострокове розірвання трудового контракту було зазначено, що регулювання трудової діяльності та трудових відносин в сфері фізичної культури і спорту здійснюється, в тому числі, регламентними документами Федерації футболу України, яка є громадською організацією фізкультурно-спортивної спрямованості зі статусом національної федерації. А Пленум Верховного Суду України звертав увагу, що особливості оплати праці членів кооперативів визначаються законодавством про ці суб'єкти господарювання, їх статутами та іншими нормативно-правовими актами. За відсутності такого врегулювання спори про оплату праці вирішуються на підставі Кодексу законів про працю і прийнятих відповідно до нього актів законодавства України (п. 3 постанови пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 року № 13 «Про практику застосування судами законодавства про оплату праці»).

Щодо врахування науковості як принципу правотворчості

Детальне дослідження Закону України «Про правотворчу діяльність» дає підстави дійти висновку, що такий важливий принцип правотворчості як науковість також не був врахований при його розробці. При опрацюванні проекту та на всіх етапах його розгляду поза увагою розробників закону були залишені поза увагою досягнення зарубіжної практики

регулювання корпоративних відносин, яку досліджували вчені, зокрема, М. Г. Ісаков, В. Г. Паркулаб та інші, щодо виокремлення основних тенденцій розвитку корпоративної нормотворчості. Мова про наявність типових форм корпоративних актів, що пропонуються законодавцем у спеціальних нормативних документах, якими користуються організації для розробки внутрішніх корпоративних актів. Найпоширенішими з них у міжнародній практиці є статuti, меморандуми, регламенти, положення установ, компаній, товариств та інших організацій, які є їх установчими документами й форма та зміст яких встановлені в законодавстві та визначають правосуб'єктність певної організації.

По-друге, це стрімке зростання кількості внутрішніх норм, які регулюють поведінку учасників певної організації і містяться в спеціальних документах – кодексах, положеннях, регламентах. По-третє, в зарубіжній практиці найбільш суворою санкцією за порушення корпоративних норм є припинення членства в організації та автоматичне позбавлення особи переваг, які їй надає відповідний статус.

Втім поняття корпоративної нормотворчості не слід зводити лише до створення норм підприємницькими корпораціями (організаціями, заснованими на об'єднанні капіталів), оскільки юридичні особи корпоративного типу є тільки одним із видів суб'єктів корпоративної нормотворчості. Окрім них у правничій науці виокремлюється правотворчість громадських організацій (об'єднань), що виражається в прийнятті рішень (статутів), в яких визначаються права й обов'язки членів організації, порядок діяльності, реорганізації та ліквідації самої організації; правотворчість підприємств, установ, організацій, яка виражається у прийнятті статутів, положень, правил, виданні наказів, розпоряджень, посадових інструкцій тощо із такими поняттями, як «корпорація», «корпоративні права» та «корпоративні відносини», що є предметом дослідження представників корпоративного законодавства України, юридичні особи корпоративного типу є тільки одним із видів суб'єктів корпоративної нормотворчості.

Слід зазначити, що ми не розглядаємо поняття корпорації лише як підприємницької структури (наприклад, господарське, акціонерне товариство) або їх об'єднання. Слово «корпорація» походить від латинського, *corpus*, що означає тіло, або «група людей». За часів Юстиніана (правління у 527-565 рр.) римське право визнавало низку корпоративних утворень під назвами *Universitas*, *corpus* або *collegium*. До них належала сама держава (*Populus Romanus*), муніципалітети, політичні групи, гільдії ремісників чи торговців тощо. Отже, в широкому розумінні корпорацією є замкнена відокремлена група осіб, об'єднана певними інтересами (політичними, виробничими, комерційними, вузькофаховими, науковими та іншими). Тобто, «корпоративний» – це такий, що стосується певного об'єднання осіб. Отже, термін «корпоративна нормотворчість» доцільно використовувати для позначення окремого самостійного виду нормотворчої діяльності (відмінного від публічної нормотворчості), який базується на ідеї автономності (саморегулювання та самоорганізації) різноманітних об'єднань осіб (інституцій громадянського суспільства) та полягає у встановленні, зміні й припиненні корпоративних норм, які мають зовнішній вираз у корпоративних актах. Корпоративні акти є різновидом підзаконних нормативно-правових актів.

Прийом законодавчого делегування нормотворчих повноважень

Зазначимо також, що в законі, який підданий аналізу в цій статті, законодавець не врахував прийом законодавчого делегування нормотворчих повноважень як державним так і недержавним згромадженням людських колективів, об'єднаних єдиною виробничою, творчою, науковою, навчально– науковою тощо діяльністю. Зокрема, статтями 1 – 3 Закону України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р. № 3356-ХІІ (із змінами) передбачено, що колективний договір, угода укладаються на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-

економічних відносин й узгодження інтересів працівників та роботодавців. Колективний договір укладається на підприємстві, в установі, організації, а також з фізичною особою, яка використовує найману працю, а колективна угода – на національному, галузевому, територіальному рівнях. Сторонами колективного договору є: роботодавець (та/ або уповноважені представники роботодавця) і первинні профспілкові організації, що представляють інтереси працівників, які працюють на підставі трудових договорів у цього роботодавця (а в разі їх відсутності – вільно обрані працівниками для ведення колективних переговорів представники (представник)). Сторонами колективних угод є сторони соціального діалогу, склад яких визначається відповідно до законодавства про соціальний діалог.

Наприклад, Колективний договір між роботодавцем та Первинною профспілковою організацією Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана на 2025 – 2027 роки (затверджено на конференції трудового колективу 18 грудня 2024 року) регулює трудові і соціально-економічні відносини між університетом і трудовим колективом, гарантує захист прав та інтересів усіх працівників незалежно від їхнього членства в ППО ВНЗ, дозволяє повною мірою реалізувати його автономність і самоврядування, спрямований на об'єднання зусиль та творче співробітництво сторін. Договір визначає та унормовує взаємні права й обов'язки сторін, які забезпечують належну організацію праці працівників університету, регламентують її оплату та умови, а також визначають порядок наймання на роботу, відпочинку, соціальний захист та житлово-побутове обслуговування. В цьому договорі визначено також окремі правові положення щодо надання додаткових соціальних гарантій, пільг та компенсацій працівникам за рахунок коштів спеціального фонду ВНЗ залежно від його фінансових умов та можливостей, що не суперечить законодавству.

Іншим прикладом делегування нормотворчих повноважень зі створення корпоративних

норм є ч. 3 ст. 42 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (із змінами), в якій зазначено, що керівник закладу вищої освіти обирається шляхом таємного голосування строком на п'ять років у порядку, передбаченому цим Законом і статутом закладу вищої освіти. Згідно р ч. 7 ст. 27 заклад вищої освіти діє на підставі власного статуту, який повинен містити, зокрема, повноваження органів управління закладу вищої освіти; права та обов'язки керівника закладу вищої освіти; порядок обрання представників до органів громадського самоврядування та інші положення. Статут закладу вищої освіти не повинен суперечити законодавству.

Наступний приклад – Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 р. № 2465-IX (із змінами). Відповідно до ст. 15 цього закону установчим документом акціонерного товариства є його статут, який повинен містити, зокрема, відомості про права акціонерів; порядок скликання та проведення загальних зборів; компетенцію загальних зборів; структуру управління, порядок утворення, кількісний склад органів товариства та їх компетенцію, порядок обрання і припинення повноважень їх членів, порядок прийняття рішень органами товариства тощо. Статутом акціонерного товариства не може передбачатися надання акціонерам – засновникам товариства додаткових прав чи повноважень порівняно з іншими акціонерами товариства. Статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать законодавству.

Як післяслово

Підсумовуючи, слід зазначити, що залежно від двох основних загальних суб'єктів нормотворчості (публічна влада та громадянське суспільство) слід виокремлювати

й два основних види нормотворчої діяльності, а саме публічну та корпоративну нормотворчість, відповідно. Корпоративна нормотворчість є самостійним об'єктивним правовим явищем, яке зумовлене необхідністю забезпечення автономності (саморегулювання та самоорганізації) різноманітних інституцій громадянського суспільства, де учасники відносин можуть у межах свого об'єднання встановлювати відповідні правила поведінки, які врегульовують правові відносини між ними. В результаті корпоративної нормотворчості формується корпоративне право, що має інший (непублічний) характер влади, яке не залежить від фактичного дозволяння держави та існує автономно від державного права, однак не порушує його. Корпоративна нормотворчість зазнає певної законодавчої регламентації, але здебільшого здійснюється з ініціативи та на розсуд інституцій громадянського суспільства. Реєстрації окремих корпоративних актів державними органами не є санкціонуванням корпоративного акту, це лише форма встановлення його відповідності нормам чинного законодавства, тобто форма легітимації.

Безумовно, що Закон України «Про правотворчу діяльність», з оглядом на викладені аргументи, має зазнати змін з уточненням предмета його правового регулювання та віднесенням до суб'єктів правотворчої діяльності не лише державні органи й місцеве самоврядування, яке, до речі, хоча й визнається різновидом публічного управління, але не відноситься до державних органів, а є провідним елементом громадянського суспільства (*LEXINFORM* (<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pozytyvistska-kulturno-pravova-tradytsiya-v-natsionalnij-pravotvorchosti-ta-perspektyvy-yevrointegratsiyi-ukrayiny/>). – 2025. – 3.10).

І. Завальнюк, суддя Одеського окружного адміністративного суду, д.ю.н.

На перетині функцій. Чи є адміністративний суд квазі-органом конституційної юрисдикції?

В умовах недосконалості та суперечності законодавства в Україні, адміністративним судам доводиться виступати в якості органу конституційної юрисдикції та перебирати на себе дещо невластиві їм функції. При цьому, аналіз адміністративними судами норм закону та їх перевірка на відповідність Конституції фактично призводить до порушення принципу презумпції конституційності закону.

Наявність та належне функціонування в країні адміністративних судів без перебільшення є ознаками правової та демократичної держави. Адже саме в такому випадку забезпечується судовий контроль над органами державної влади, публічної адміністрації, їх посадовими та службовими особами.

У рішенні від 1.03.2023 №2-р(П)/2023 у справі щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення Конституційний Суд наголосив, що здійснення публічної влади в добропорядний спосіб вимагає того, щоб особі було надано можливість у дієвий спосіб оскаржувати акти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, їхні дії або бездіяльність. Саме завдяки цьому забезпечується підзвітність цих органів та їх посадових і службових осіб за ухвалені ними рішення, учинені дії або бездіяльність. Тому адміністративне судочинство є стрижневим елементом демократичного врядування, а його дієвість – засадничою для будь-якого суспільства, ґрунтованого на правовладді.

У захисті людських прав та додержанні правовладдя ключовим елементом є право особи оскаржувати рішення, дії або бездіяльність органів публічної влади, їх посадових і службових осіб у спосіб використання справедливих процесуальних приписів права в кожному випадку, коли внаслідок ухвалення таких рішень, учинення дій або бездіяльності зазнають порушення права, свободи та інтереси особи.

Призначення національної системи адміністративного судочинства полягає в

тому, щоб забезпечити судовий контроль щодо рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб відповідно до процедури, узгодженої з вимогами справедливого судового розгляду.

Саме тому законодавець, проводячи масштабну судову реформу в 2016 році, яка супроводжувалася зміною системи судів, ухваленням у новій редакції процесуальних кодексів, вніс суттєві зміни до Конституції, зокрема до розд. VIII «Правосуддя», передбачивши у ст.125 Основного Закону наявність та функціонування в Україні адміністративних судів, які діють з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин.

Також було викладено у новій редакції назву ст.129 Конституції, відповідно до якої суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права, поряд із попередньою – «Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону». Таким чином, здійснення правосуддя відповідно до принципу верховенства права є конституційним обов'язком судді.

В свою чергу, принцип верховенства права є багатогранним. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права (рішення КСУ від 2.11.2004 №15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання).

Елементами верховенства права є принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (рішення КСУ від 22.09.2005 №5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками).

Отже, принцип верховенства права вимагає, аби дії органів публічної адміністрації, їх посадових та службових осіб були не лише законними, але й правовими. Саме для досягнення цієї мети, зобов'язавши суди під час здійснення правосуддя керуватися верховенством права, законодавець якісно змінив підходи у процесуальному законі щодо порядку застосування правових актів.

Так, згідно з ч.3 ст.7 КАС, у разі невідповідності правового акта Конституції, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України. Очевидно, що в даному випадку під правовим актом мається на увазі саме підзаконний нормативно-правовий акт, який має відповідати вимогам закону, на виконання якого його було прийнято, що не спричиняє жодних дискусій.

Однак відповідно до ч.4 ст.7 КАС, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до КСУ подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду.

Видається, що наслідки виявлення суперечності закону нормам Конституції є логічними. Адже згідно зі ст.1 закону «Про Конституційний Суд України» саме КСУ є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції, вирішує

питання про відповідність їй законів України та у передбачених Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції, а також інші повноваження відповідно до Конституції. Тобто КСУ є єдиним органом конституційної юрисдикції.

Разом із тим, законодавець, запровадивши відповідне правове регулювання у ч.4 ст.7 КАС, фактично надав можливість адміністративним судам під час здійснення правосуддя виконувати функції КСУ на предмет перевірки відповідності закону, який був застосований у спірних правовідносинах, вимогам Конституції. При цьому, це є не правом, а обов'язком адміністративного суду.

Згідно з правовою позицією ВС, що викладена у постанові судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду від 10.12.2024 у справі №240/19209/21, суди не мають застосовувати положення законів, які не відповідають Конституції, незалежно від того, чи визнавалися вони КСУ неконституційними; тобто закони, що суперечать Конституції, не можуть застосовуватися навіть у випадках, коли вони є чинними.

Тобто, наразі, в умовах недосконалості та суперечності законодавства в Україні, адміністративні суди фактично мають виступати в якості органу конституційної юрисдикції та перебирати на себе дещо невластивні їм функції. При цьому, аналіз адміністративними судами норм закону та їх перевірка на відповідність Конституції фактично призводить до порушення принципу презумпції конституційності закону.

Як відомо, з огляду на плюралізм законодавства та судових систем у різних штатах, важливе значення в судовій системі США мають принципи справедливості й верховенства права. При цьому, велику роль в закріпленні права на справедливий суд відіграв такий принцип Конституції США, як принцип конституційного контролю.

Його основним завданням є перевірка законодавчих актів на їх відповідність нормам Конституції США – тим, які безпосередньо прописані в ній, і тим, які цілком відповідають її духові. З цією метою Верховним судом

США вироблені відповідні конституційно-правові механізми та інструменти, які можуть бути актуальними і для нинішньої української судової практики, навіть попри відмінності правових систем.

Так, в одній із правових позицій ВС США («*Fletcher v. Peck*», 1810) зазначено, що ставити під сумнів конституційність положень закону слід «не на основі незначного підтексту і нечітких припущень. Суперечність між Конституцією і законом має бути такою, щоби суддя відчував чітко і сильне переконання в їх несумісності одне з одним».

Отже, слід прийняти до уваги, що за умов даного правового регулювання принцип презумпції конституційності правових актів не є абсолютним та може мати місце вихід за його межі. При цьому, на наш погляд, це можливо виключно у випадку, коли невідповідність закону вимогам Конституції є очевидною та не потребує надмірного правового аналізу, що є виключною компетенцією саме КСУ. Адже нормативна структура Основного Закону істотно відрізняється від нормативної структури законів, що потребує особливого сприйняття та особливої оцінки, що притаманно саме єдиному органу конституційної юрисдикції.

Тож, за умов виконання частково схожих функцій чи є адміністративний суд квазі-органом конституційної юрисдикції? З огляду на правове регулювання – ні, оскільки це два різних юрисдикційних судових органів із різними функціями.

Так, Конституційний Суд є окремим та єдиним органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції, тоді як адміністративний суд є частиною системи судів загальної юрисдикції, що розглядає публічно-правові спори між особами та суб'єктами владних повноважень.

КСУ здійснює конституційний контроль норм, тобто він перевіряє правовий акт на предмет його відповідності Конституції, абстрагуючись від конкретних правовідносин. Натомість, адміністративний суд у ході офіційного з'ясування обставин справи робитиме висновок про відповідність правового акта Конституції, виходячи з обставин конкретної справи у конкретних правовідносинах. Його завданням буде захист та відновлення порушеного права чи інтересу конкретної особи, а висновок про невідповідність правового акта Основному Закону – способом такого захисту, а не його наслідком.

Тож, з урахуванням викладеного, під час практичного застосування положень ст.7 КАС, зокрема ч.4, необхідно зважувати на згадане та забезпечити своєрідний «баланс адміністративної та конституційної юрисдикцій», очевидно не перебираючи на себе функції КСУ як єдиного органу конституційної юрисдикції в нашій державі.

Водночас необхідно завжди усвідомлювати кінцеву мету і завдання адміністративного судочинства – справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Саме належне дотримання цих постулатів буде гарантувати виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань, передбачених ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, щодо права на справедливий суд (*Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/169242-chi_e_administrativniy_sud_kvazi-organom_konstituciynoi_yuri.html). – 2025. – 14.10*).

А. Ткачук, директор з науки та розвитку Інституту громадянського суспільства, консультант проєкту Ради Європи «Посилення багаторівневого врядування та місцевої демократії для підтримки відновлення України»

В концептуальних документах маємо спиратися на реальні виклики і перспективи, а не лише на наш і міжнародний досвід

Що має змінитися в концептуальних підходах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та чому не можна просто продовжувати жити «за планом 2014 року» – пояснює Анатолій Ткачук.

У грудні 2024 року Центр експертизи багаторівневого врядування Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи підготував висновок щодо стану реалізації «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні». У документі наголошувалося на необхідності оновлення концептуальних підходів, аби адаптувати реформу до нових реалій – передусім умов воєнного часу й євроінтеграції, водночас зберігаючи широке бачення реформи та її горизонтальні принципи: прозорість, субсидіарність, законність, підзвітність та соціальний діалог.

У відповідь на ці рекомендації, наприкінці 2024 року при Міністерстві розвитку громад та територій України була створена експертна група, яка розпочала роботу над проєктом змін до Концепції.

Сьогодні Міністерство завершує роботу над проєктом оновлення – у формі окремого політичного документа, який описує Особливості реалізації Концепції в умовах війни та процесу набуття членства в ЄС.

Протягом кінця серпня-початку жовтня відбулись публічні консультації стосовно проєкту Особливостей реалізації Концепції. Міністерство за підтримки Ради Європи провело три регіональні зустрічі та збило пропозиції і зауваження від різних стейкхолдерів, а 10 жовтня презентувало проєкт звіту про проведену роботу. Воно також вже анонсувало наступний етап – який відбуватиметься паралельно з процедурою погодження проєкту

розпорядження Кабінету Міністрів України – напрацювання Плану заходів з реалізації реформи і запросило усі заінтересовані сторони активно долучитись до цієї роботи.

Про те, навіщо потрібно оновлення, у чому його суть, і які виклики ще не знайшли свого відображення в проєкті, ми поговорили з одним із експертів процесу – Анатолієм Ткачуком, директором з питань науки та розвитку Інституту громадянського суспільства, консультантом Ради Європи.

- Анатолію Федоровичу, Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні 2014 року багато в чому трансформувала країну, але до кінця так і не була реалізована. Причин багато і вони відомі. І от зараз маємо проєкт документу про особливості реалізації Концепції в нових умовах. Чому, на Вашу думку, потрібне саме доповнення, а не нова Концепція?

- Треба розуміти, що Концепція 2014 року виконала свою головну функцію – вона задала ідеологію і вектор змін, розпочала процес демонтажу старої системи та створення нової. Але час і обставини змінилися. Війна, демографія, економіка, виклики євроінтеграції – це вже інший контекст. Тому почались розмови про те, що Концепцію треба змінювати відповідно до нового політичного бачення.

Але що таке нове політичне бачення? Це нова Концепція, зміни до неї чи окремі доповнення? Як на мене, скасувати чинну Концепцію – абсолютно неправильне рішення, тому що тоді постане питання – на підставі чого була зроблена реформа? Тим паче, Концепція – це документ політики. Це все одно, що скасувати зараз Декларацію про державний суверенітет України, бо вже є Акт про Незалежність, чи Конституція. Тому добре, що від ідеї скасування Концепції відмовилися.

Другий підхід – внести зміни у Концепцію. Але що змінювати? Концепція містить ідеологію, яка передбачає розмежування повноважень за принципом субсидіарності, передбачає, що територіальні громади мають бути спроможними і так далі. Тобто, в принципі, ніяких ідеологічних основ змінювати не потрібно.

Але є реальне життя і передусім – війна. Війна створила виклики, яких не було, коли готувалася реформа. Перший виклик – це окупація значної частини території. Друге – це різке скорочення населення, причому дуже нерівномірно, виїзд населення за межі своєї громади, за межі України. Зміна статево-вікової структури населення в громадах. Ну і суттєве ослаблення економіки та руйнування цивільної інфраструктури громад. Але чи це все стосується концептуальних засад? На щастя – ні! Це все стосується особливостей застосування окремих політик в регіонах, в територіях, виходячи з нових викликів.

Тому був обраний варіант – не відкидати чинну Концепцію, а доповнити її документом, який описує особливості реалізації цієї ідеології сьогодні.

- Тобто Концепція лишається, а новий документ лише конкретизує її?

- Так. Це комбінований формат. Ідеологічна рамка не змінюється – субсидіарність, спроможні громади, розмежування повноважень, участь громадян – це все залишається. Але додається опис того, як це реалізувати в умовах війни, окупації територій, економічного спаду, втрати населення тощо. Це логічно і правильно – життя вимагає адаптації політики до реалій.

- У проєкті доповнення Ви також брали участь. Що було первинною ідеєю, і що, на жаль, втрачено?

- Ідея була дуже конкретна: зробити документ практичного характеру. Визначити виклики, які стоять перед країною і громадами; до кожного виклику – проблеми; до проблем – шляхи вирішення та завдання; і до кожного завдання – заходи й індикатори успіху. Зрозуміло і послідовно. Але деякі наші пропозиції не знайшли відображення у проєкті, який зараз презентують. Документ став знову більш

загальним, під нього треба робити план заходів, а під план заходів – проєкти нормативних актів змін. Тобто, це ще одне коло роботи. На жаль так буває. Узгодження документу потребує певних компромісів, тому і втрачається деяка конкретика, яку важко погодити на цьому етапі.

- Якщо вже говорити про конкретику: які виклики, на Вашу думку, сьогодні найкритичніші для місцевого самоврядування?

- Є три великі групи викликів.

Перша, про яку я вже сказав, – війна: окупація, міграція, демографічна криза, руйнування інфраструктури, психологічна напруга, безпека.

Друга – наслідки попередніх недооформлених рішень: невизначений статус районів, нереалізована реформа обласного рівня, не розмежовані достатньою мірою повноваження.

І третя – адаптація до євроінтеграції: нові стандарти, нові інструменти управління, нова роль місцевого самоврядування в реалізації політик ЄС.

- Ви також наголошуєте, що війна вже змінює саме уявлення про розмежування повноважень. Що Ви маєте на увазі?

- Ми звикли мислити категоріями «державне – самоврядне», «повноваження – делеговані функції». Але війна це зруйнувала. Коли громади фінансують дрони для ЗСУ, будують укриття, оборонні споруди, організовують логістику – це вже не класична модель розмежування повноважень. Це – дифузія повноважень, перехід до гнучкого, адаптивного врядування, де межі нечіткі, але скоординовані.

Ми зараз в зовсім іншій історії, в зовсім іншому світі, де класичні підходи, до яких ми звикли, які ми вивчали в Європі, вже не діють. Це нова реальність, і вона має знайти відображення в політиці.

- А це не надто складно для впровадження? Парламенту і громадам, мабуть, буде важко розібратися...

- Життя всеодно змусить. Це не питання «важко – неважко». Це питання виживання, стійкості та ефективності. Якщо ми не адаптуємося до дифузії повноважень, до нових типів співпраці, до зміненої ролі держави – ми втратимо темп.

У цій ситуації краще не боятися складності, а пояснювати її правильно і пропонувати логіку. І ми цю логіку вже запропонували.

- Як Ви оцінюєте потенціал впливу цього нового документу на ухвалення рішень?

- Я реаліст. Вірю, що ідеї мають значення, навіть якщо одразу не беруться в роботу. На жаль, нам усе ще бракує повноцінного діалогу, де експертів і громади дійсно слухають і чують. Але ми продовжуємо брати участь в обговореннях, надаємо пропозиції, переконуємо, бо вважаємо це важливим. Без широкої дискусії і залучення самоврядування – жодна політика не буде життєздатною.

- Яке Ваше головне побажання команді, яка безпосередньо працює над оновленням?

- Перше – не боятися мислити стратегічно.

Друге – закладати не лише сталі механізми і підходи, а й гнучкість: система має працювати і в кризові часи, і в мирні.

Третє – фокус на людину і громаду, а не лише на структури.

Ну і нарешті: ми входимо у світ турбулентності – війни усіх з усіма, а не лише в Україні, кліматичної нестабільності, демографічної ями, бурхливого розвитку штучного інтелекту. Усе це не завтра, а вже сьогодні. І саме це має бути тлом для наших стратегічних документів, у тому числі – для нового етапу реформи самоврядування.

Варто розуміти, ухвалення цього документу не завершення роботи, а лише початок. Початок дуже складних дискусій, обрахунків, моделювання, аби кожна ідея була реалізована правильно, аби під кожен ідею було передбачено і виконано необхідні заходи – нормативні рішення, організаційні заходи, інституційні зміни і фінансова підтримка (*Децентралізація* (<https://decentralization.gov.ua/news/20066>). – 2025. – 13.10).

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Словаччина

Парламент Словаччини ухвалив поправку, яка закріплює в Конституції існування лише двох гендерів – чоловічого та жіночого, а також встановлює конституційну гарантію рівної оплати праці для чоловіків і жінок за однакову роботу. Законодавство додатково регулює питання усиновлення дітей та освітній процес. Його прихильники пояснюють, що мета змін – зміцнити суверенітет Словаччини у питаннях “традиційних цінностей” та культурно-етичних норм.

Про це повідомляє інформаційне агенство TASR.

На голосуванні були присутні 99 депутатів, з них 90 проголосували за, сім – проти, двом утрималися.

У схваленому урядовому проєкті зазначається, що посилення захисту “традиційних цінностей” є ключовим для збереження культурної спадщини Словацької Республіки та забезпечення правової стабільності. Поправка реагує на потребу

захистити культурну спадщину, закріплену у преамбулі Конституції, зокрема визнаючи шлюб як унікальний союз між чоловіком і жінкою.

Поправка підкреслює суверенітет Словаччини у фундаментальних культурно-етичних питаннях, включно із захистом життя та людської гідності, приватного та сімейного життя, шлюбу, батьківства та сім’ї, культури та мови, а також суміжних сфер, таких як охорона здоров’я, виховання та освіта. Вона також розширює конституційне регулювання соціальних прав, зокрема статусу сім’ї та закріплення батьківських прав.

Поправка включає спільну пропозицію правлячої коаліції, Християнсько-демократичного руху (KDH) та депутатів Християнського союзу, яку схвалили ще у червні. Конституція тепер забороняє сурогатне материнство та гарантує дитині право знати своїх батьків, чітко зазначаючи, що мати – це жінка, а батько – чоловік. Зміни також

визначають гендер на основі біологічних критеріїв та посилюють батьківські права у системі освіти. Конституційна поправка набере

чинності 1 листопада (*Зміна (<https://zmina.info/news/slovachchyna-zakripyla-v-konstytucziyi-isnuvannya-lyshe-dvoyi-genderiv/>). – 2025. – 1.10).*

Німеччина

Військові Бундесверу не можуть просто збивати дрони в повітряному просторі країни, що значною мірою пов'язано із заходами захисту, введеними для того, щоб уникнути повторення нацистського минулого країни. Про це повідомляє POLITICO, передає Укрінформ.

Німецька конституція, ухвалена після Другої світової війни, прямо забороняє військовим або Бундесверу відігравати ключову роль у внутрішній безпеці країни. Це пов'язано з тим, що ті, хто її розробляв, пам'ятали про те, як нацисти та їхні поплічники у внутрішній політиці зловживали військовою силою Німеччини для боротьби з лівими політичними силами.

Але сьогодні, як зазначається, на тлі появи дронів у повітряному просторі країни, ці конституційні заходи захисту обмежують здатність Німеччини захищатися від провокацій Москви.

«Ми повинні внести поправки до законів, щоб єдині, хто може цим займатися, а саме Бундесвер, також отримали повноваження для цього», – сказав POLITICO Томас Рьовекамп, голова комітету з питань оборони в німецькому Бундестазі та член консервативного блоку канцлера Фрідріха Мерца.

Хоча Бундесвер теоретично може взяти до рук зброю на території країни в разі масштабного вторгнення, вторгнення дронів досі не вважаються достатньо серйозними атаками. Згідно з чинним законодавством, Бундесвер може збивати дрони лише над військовими базами.

Німецька поліція має законне право збивати такі дрони, якщо вважає це необхідним, але

не має для цього технічних можливостей. «Федеральна поліція, а також майже всі поліцейські сили, наразі не мають жодних можливостей для захисту від дронів», – сказав Рьовекамп.

Наразі Бундесвер може надавати лише те, що в Конституції називається «адміністративною допомогою» у захисті від дронів. Його сили можуть, наприклад, допомагати ідентифікувати дрони або передавати інформацію на запит, як це сталося нещодавно, коли дрони були помічені над аеропортом Мюнхена.

Міністр внутрішніх справ Німеччини Александер Добріндт планує створити підрозділ з протидії дронам у складі федеральної поліції та заснувати національний центр протидії дронам, який дозволить поліції, розвідувальним органам і військовим об'єднати ресурси. Міністр також має намір просунути закон, який дозволить військовим збивати дрони в повітряному просторі Німеччини в разі, якщо буде визнано, що існує загроза життю людей. Однак конституційність такого закону залишається невизначеною.

Але єдиним довгостроковим рішенням, на думку деяких, є зміна конституції Німеччини, щоб дозволити військовим відігравати більш активну роль у внутрішніх справах країни.

«Світ змінився, і більше немає різниці між внутрішньою та зовнішньою безпекою. Дивлячись у майбутнє, ми повинні адаптувати наші конституційні положення до реальності» – сказав Рьовекамп (*Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4046203-nimecki-vijskovi-ne-mozut-zbivati-droni-nad-krainou-cerez-pislavoennu-konstituciu-politico.html>). – 2025. – 11.10).*

США

Адміністрація президента США Дональда Трампа звернулася до Верховного суду з проханням переглянути конституційність указу про скасування автоматичного надання громадянства за правом народження. Про це повідомляє «Главком» із посиланням на CNN.

Генеральний соліситор Джон Сауер заявив, що рішення суду нижчої інстанції, яке заблокувало указ президента, підірвало безпеку американських кордонів і скасувало ключову політику адміністрації.

Сауер наполягає, що суди «без правових підстав надають американське громадянство сотням тисяч осіб, які не мають на це права».

Адміністрація Трампа також стверджує, що історичне рішення Верховного суду у справі «США проти Вонг Кім Арка» 1898 року, яке закріпило право на громадянство для народжених у США, було некоректно інтерпретоване. На їхню думку, це рішення стосувалося лише дітей іммігрантів, які мали «постійне місце проживання» в країні, а не всіх народжених на території США.

Підписаний у січні указ Трампа під назвою «Захист значення і цінності американського громадянства» забороняє надавати громадянство дітям, чий батьки на момент

народження перебували у США незаконно або на основі тимчасових віз.

Протесту політику швидко оскаржили в судах. У липні федеральний апеляційний суд у Сан-Франциско підтвердив загальнонаціональне блокування указу. Схожу ухвалу виніс суддя у Нью-Гемпширі у колективному позові, поданому Американською спілкою громадянських свобод (ACLU).

Адвокат ACLU Коді Вофсі заявив, що «цей указ незаконний, і жодні дії адміністрації не змінять цього факту». Він пообіцяв, що організація продовжить боротьбу, щоб «жодна дитина не була позбавлена громадянства через цей жорстокий і безглуздий указ».

Раніше 9-й Окружний апеляційний суд констатував, що указ Трампа прямо суперечить положенню Конституції про громадянство, прецеденту Вонг Кім Арка, а також десятиліттям усталеної виконавчої практики.

Наразі невідомо, чи знайдуться хоча б чотири з дев'яти суддів Верховного суду, необхідні для того, щоб прийняти цю справу до розгляду (*Главком* (<https://glavcom.ua/world/observe/tramp-prosit-verkhovnij-sud-skasuvati-hromadjanstvo-za-narodzhennjam-dlja-ditej-immihrantiv-1080507.html>). – 2025. – 30.09).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342.4

Терлецький Д. Ад'єктивний конституціоналізм як патологія. Український часопис конституційного права. 2025. № 3. С. 15-28.

Всупереч поширеним наприкінці ХХ століття категоричним оцінкам тріумфу ліберальної демократії і як ідеології, що завершує еволюцію людства, і як форми правління, що здобула універсальне визнання, – нині в обох цих вимірах вона зазнає чи не найтяжчого випробування. Відповіддю конституційної теорії та

порівняльного конституційного права на цей виклик стало конструювання «ад'єктивного конституціоналізму» категорії, покликаної концептуалізувати міру невідповідності державного владарювання певної країни (у взаємозв'язку його властивостей) узагальненому образу конституціоналізму, аж до обґрунтування поняття, що втілює альтернативний і протилежний образ державного владарювання, який, сягнувши певного рівня узагальнення, знаходить емпіричне підтвердження в інших країнах. Водночас, попри те що концепцію ад'єктивного

конституціоналізму обґрунтовують і використовують як вітчизняні, так і зарубіжні конституціоналісти та політологи, їхні теоретичні засновки й висновки є надзвичайно різними. Другу частину цього дослідження присвячено аналізу обґрунтування та застосування ад'єктивного конституціоналізму в зарубіжній юридичній науці. Ад'єктивний конституціоналізм іноді використовують для обґрунтування альтернативних ліберальному – так званих «інших-ніж-ліберальний» – конституціоналізмів. Однак, на відміну від нереального та неефективного конституціоналізму, що позначає відсутність явища як такого, «інший-ніж-ліберальний» конституціоналізм може бути реальним і ефективним, але як явище та категорія сприймається як метонімія, оскільки завжди виявляється чимось іншим, ніж те, що покликаний замінити. Водночас у переважній більшості випадків науковці зосереджують увагу на осмисленні деформацій ліберально-демократичного конституціоналізму, який постулюють як еталонну модель, у різних національних контекстах. Логічним розвитком такого підходу є використання ад'єктивного конституціоналізму при аналізі державного владарювання у гібридних та авторитарних режимах. Прагнення дослідити експансію авторитарного правління в усьому світі та концептуалізувати за допомогою ад'єктивного конституціоналізму втілені у правових порядках різних держав результати цієї експансії врешті-решт призводить до сприйняття конституціоналізму як будь-якої, у певному сенсі довільної, практики державного владарювання поза її зв'язком із визначеною ідеологією та доктриною, поза її цілепокладанням, а отже, безвідносно до бажаних чи лише удаваних цілей і завдань, а також ефективності їхнього досягнення. Якщо ж говорити про патології конституціоналізму, то концептуалізація сукупності їхніх клінічних ознак таких патологій через ад'єктивний конституціоналізм видається хибною, адже в такому разі йдеться про концептуальну характеристику іншого стану державного владарювання – авторитаризму.

УДК 342.2.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/6>

Українець М. П. Сучасні концепції державного суверенітету та їх еволюція в науці конституційного права України. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 9. С. 39-41.

У статті досліджується сучасна природа державного суверенітету в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, які ставлять нові виклики перед класичними конституційними дефініціями. Незважаючи на усталене розуміння суверенітету як самостійності держави на своїй території та її незалежності у міжнародних відносинах, плюралізму теорій та концепцій державного суверенітету крізь призму часу та різних державно-політичних устроїв держав, сучасна практика членства держав у наддержавних об'єднаннях породжує дискусії щодо можливого «розмивання», «обмеження», «десуверенізації» або трансформації суверенітету. У статті розглянуто проблему часткової добровільної передачі державних повноважень та суверенних прав наднаціональним органам, зокрема у рамках євроінтеграційних процесів. Досліджено різні наукові підходи та концепції сучасного суверенітету, серед яких «об'єднаний суверенітет», «розподілений суверенітет», «обмежений суверенітет», «пізній суверенітет», «постсуверенітет» та «кооперативний суверенітет», що відображають багатогранність розвитку цього поняття. Використовуючи індуктивний метод та проведення паралелей із суміжними інституціями та сферами знань, досліджено взаємозв'язок прав людини та державного суверенітету, підкреслюючи, що суверенітет виникає на основі реалізації суверенних прав народу і не обмежується територіальними межами держави. Особливу увагу приділено впливу глобалізаційних процесів, імплементації та апроксимації норм ЄС, діяльності міжнародних організацій та участі держав у наддержавних структурах на

національну автономію. На прикладі України показано, що такі процеси не означають втрату державного суверенітету, а виступають механізмом кооперації, делегування окремих функцій та досягнення спільних економічних, безпекових та соціально-політичних цілей. Окремо висвітлено питання військового та ядерного суверенітету, що потребує подальшого поглибленого наукового аналізу. Стаття підкреслює, що сучасний державний суверенітет є динамічним і багаторівневим явищем, яке зберігає свою політико-правову цінність і залишається ключовим елементом характеристики держави та державної влади в умовах глобалізації.

УДК 341.231.14:342.7(477)

DOI: 10.33498/loiu-2025-07-056

Решота В. Відступ України від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2025. № 7. С. 56–70.

Стаття присвячена проблематиці відступу Україною від її зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод у світлі європейських праволюдних стандартів. Метою дослідження є визначення правових підстав установа обмежень прав людини та аналіз реалізації права на дерогацію державами – членами Ради Європи. У статті розкрито підстави та умови відступу від зобов'язань відповідно до ст. 15 Європейської конвенції з посиланням на релевантну практику Європейського суду з прав людини. Проаналізовано концептуальні положення, які сформульовані у працях академіка П. Рабіновича, щодо меж здійснення прав людини та їх обмеження з боку компетентних органів державної влади, а також міжнародні, зокрема європейські, стандарти у сфері прав людини. Окрема увага приділена відступу Україною від зобов'язань за Конвенцією в умовах збройної агресії Російської Федерації. Також розглянуто досвід дерогації держав –

членів Ради Європи під час пандемії COVID-19 у світлі тимчасових обмежень прав та свобод людини. Зроблено висновок, що право на дерогацію є важливим правовим інструментом, який дає змогу державі тимчасово відступити від її міжнародних зобов'язань задля встановлення обмежень прав і свобод людини у виняткових обставинах, що “загрожують життю нації”. Зазначається, що не всі права та свободи можуть бути обмеженими, а будь-яке звуження змісту та обсягу прав та свобод людини має бути виправданим та юридично обґрунтованим. Наголошено, що окремі випадки дерогації Україною від зобов'язань, передбачених Конвенцією, викликають обґрунтовані питання щодо їх відповідності принципу пропорційності, узгодженості з положеннями національного законодавства, а також щодо їх доцільності у світлі сучасних праволюдних стандартів та євроінтеграційних процесів України.

УДК 342.4:351.86:323.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.6>

Ірха Ю. Б. Консолідація українського суспільства як ключовий фактор зміцнення національної державності та національної безпеки України: конституційно-правовий вимір. *Право і суспільство*. 2025. № № 4. Т. 1. С. 36-45.

Стаття присвячена дослідженню значення консолідації українського суспільства для зміцнення національної державності та національної безпеки України. Автор зазначає, що формування держави – це тривалий історичний процес, що супроводжується численними викликами та кризами, які водночас стають каталізаторами для згуртування нації. На прикладі України, що переживає повномасштабну російську збройну агресію, доведено, що здатність народу до єднання стає вирішальним фактором не лише для відсічі ворогу, але й для збереження нації та її державності в майбутньому. Звертається увага на те, що протягом тривалого часу українське

суспільство було розколоте через різні ідеологічні розбіжності та регіональні відмінності. Зазначається, що російсько-українська війна стала об'єднавчим фактором, що призвів до безпрецедентного рівня національної єдності та зміни суспільної свідомості. Це згуртування, зокрема, компенсувало слабкість державних інститутів на початковому етапі агресії. У роботі аналізуються конституційно-правові засади консолідації, підкреслюється, що успішність держави значною мірою залежить від ступеня згуртованості її народу навколо спільних цінностей. Дослідник зазначає, що Конституція України має стати не лише основоположним правовим актом, а й моральним та ціннісним орієнтиром, що об'єднує українців. За його словами, неухильне дотримання її норм і принципів є запорукою легітимності держави в очах власного народу та міжнародної спільноти. Аргументується, що роль права у консолідації полягає не в примусі, а у створенні умов і гарантій для її природного формування. Конституція України визначається як основоположний акт, що формує правову архітектуру держави та містить базові цінності, такі як верховенство права, права людини, справедливість і демократія. Автор наголошує, що одним із ключових чинників, що перешкоджають консолідації та послаблюють національну безпеку є неналежна імплементація норм Конституції, її ігнорування та вибіркове застосування, що підриває довіру до державних інститутів і роз'єднує суспільство. На думку автора, для подолання цього стану необхідно відновити авторитет Основного Закону України, забезпечити невідворотність відповідальності за його порушення та перейти на вищий рівень правової культури та правової свідомості. Лише об'єднавшись на основі конституційних цінностей, українці зможуть не тільки ефективно протистояти ворогу, а й побудувати безпечне та заможне майбутнє.

УДК 342.8(477):341.231.14

DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.20>

Панкевич І. М. Електронне голосування: панацея від виборчого абсентеїзму чи інструмент гібридних технологій? Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип. 05. Ч. 1. С. 118-122.

Вказується, інформаційно-технологічні рішення стали невід'ємною складовою сучасного побуту. Мова йде про численні сервіси, що суттєво підвищують якість життя – від цифрового придбання авіа- та залізничних квитків, онлайн-резервування номерів у готелях до застосування технологій штучного інтелекту в системі державного управління. Пропонована робота присвячена аналізу наслідків застосування у різних видах виборів електронного голосування. Передусім йдеться про те, чи дозволить воно вирішити низку проблем, які на сьогодні мають місце у виборчому процесі, зокрема зменшити виборчий абсентеїзм, відповідно збільшивши рівень легітимізації влади. Після початку повномасштабного російського вторгнення мільйони українських воєнних біженців на сьогодні проживають за кордоном і не всі вони й не одразу повернуться на Батьківщину після завершення війни. Отже, їхня участь у виборчому процесі за допомогою електронного голосування могла б стати важливою ланкою, яка допоможе не втратити зв'язок з Україною. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що впровадження сучасних інформаційних технологій у виборчий процес, безсумнівно, розширить можливості голосування. Широке використання електронного голосування, на наш погляд, стане можливим лише після запровадження відповідних гарантій від несанкціонованого доступу до баз даних. На сьогодні ніхто в Україні чи будь-якій іншій державі не може гарантувати, що електронне голосування буде ефективно захищене від кібератак. У післявоєнній Україні застосування електронного голосування у виборчому процесі могло б загалом позитивно вплинути на збільшення легітимізації результатів виборів за рахунок збільшення кількості виборців, що беруть участь у виборчому

процесі, передусім тих, що з різних причин на сьогодні перебувають за кордоном. Якщо цей метод голосування виявиться ефективним на практиці, перелік категорій виборців, які мають право голосувати може бути розширений. У той же час, необхідно посилити відповідальність учасників виборчого процесу за порушення виборчого законодавства, у тому числі й кримінальну. Підсумовуючи, впровадження електронного голосування зумовлює створення низки законодавчих та організаційних заходів і процедур, які повинні унеможливити будь-який контроль за процесом голосування та забезпечити свободу волевиявлення громадянина на виборах.

УДК 342.565.2(477+44):347.91+347.98:34.03
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.27>

Бадида А. Ю. «Пріоритетне питання конституційності» vs «конституційна скарга»: у пошуку ефективності інститутів. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2025. Вип. 90. Ч. 1. С. 213-218.

Дослідження зосереджується на комплексному системному аналізі та порівняльному вивченні функціональних особливостей двох важливих конституційно-правових механізмів: французького інституту пріоритетного питання конституційності (QPC) та українського інституту конституційної скарги. Головною метою такого аналітичного підходу є виявлення ключових відмінностей у їхньому функціонуванні, ефективності застосування та правових наслідках для подальшого визначення оптимальних шляхів модернізації та вдосконалення українського конституційного інституту. Особливу наукову та практичну цінність у цьому контексті становить французький досвід імплементації QPC, оскільки ця модель демонструє унікальне та збалансоване поєднання трьох важливих елементів: механізму судового фільтрування справ, принципу відкритого

та доступного звернення громадян, а також прямої та безпосередньої інтеграції процедур конституційного контролю у загальний процес судового розгляду справ, що забезпечує ефективність конституційного правосуддя. У статті здійснено порівняльний аналіз інституту пріоритетного питання конституційності (QPC) у Французькій Республіці та конституційної скарги в Україні. Розкрито правові засади функціонування обох механізмів, зокрема, підстави, суб'єктів та предмету звернень, строки розгляду та процесуальні особливості. Показано, що французька модель QPC передбачає більш широкий доступ до конституційного контролю та є інтегрованою у судове провадження, адже будьяка із сторін процесу може ініціювати конституційне питання безпосередньо під час розгляду справи, а рішення Конституційної ради автоматично впливає на основне провадження. Натомість в Україні конституційна скарга має обмежений характер: нею можуть скористатися лише фізичні чи юридичні особи приватного права після остаточного судового рішення, і лише щодо закону, який безпосередньо був застосований у справі. Окремо наголошено на відсутності нормативно встановлених строків розгляду скарги Конституційним Судом України, що негативно впливає на ефективність захисту прав людини. Крім того, окреслено судову практику обох країн: рішення Конституційної ради щодо захисту прав та рішень Конституційного Суду України, ухвалених на підставі конституційної скарги. За результатами аналізу запропоновано шляхи вдосконалення українського механізму, зокрема, впровадження фільтраційної інстанції, автоматичного перегляду справ після визнання норми неконституційною та розширення суб'єктного складу. Зроблено висновок, що французька модель є більш гнучкою та ефективною. Вона зорієнтована на реальний захист прав і свобод людини.

УДК 342.3:327.39(477)
DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.6>

Гончарук В. Л. Деякі правові аспекти протидії обмеженню суверенітету через зовнішній вплив: вітчизняний досвід. Київський часопис права. 2025. № 2. С. 52–67.

Державна незалежність та суверенітет є багатогранним явищем, яке значною мірою впливає на економічну стабільність, державні фінанси та рівень соціальної справедливості. У статті здійснено аналіз ключових чинників, що формують можливість зовнішнього втручання у процеси прийняття державно-управлінських рішень, зокрема в питаннях внутрішньої та зовнішньої політики, управління економікою та призначення кадрів. Дослідження зачіпає складний комплекс проблем економічної незалежності та політичного самовизначення в умовах зовнішнього впливу на державний суверенітет. Особливу увагу приділено виділенню загальних рекомендацій для зміцнення державного суверенітету: інституційних, правових, освітньо-ідеологічних. Проаналізовано законодавчу практику деяких країн світу щодо впровадження та функціонування нормативно-правових актів, що регулюють діяльність осіб або організацій, що перебувають під іноземним впливом або отримують закордонне фінансування. Аргументовано необхідність прийняття альтернативного законодавчого акту “про іноземних агентів” у вітчизняному правовому полі, що дозволить зменшити прихований вплив іноземних структур на формування внутрішньої політики та сприятиме зміцненню національної безпеки та суверенітету. Автор звертає увагу на важливості забезпечити баланс між залученням міжнародного досвіду та дотриманням конституційних принципів державного управління. Запропоновано рекомендації для подальшого зміцнення суверенітету, стабільності та економічного зростання України, базуючись на аналізі національних і міжнародних практик. Таким чином, стаття підкреслює, що суверенітет є не лише юридичним поняттям, але й практичною необхідністю для забезпечення ефективного функціонування держави та захисту її національних інтересів. Участь міжнародних

експертів у конкурсних процедурах в Україні має нормативну основу в національному законодавстві та міжнародних домовленостях. Однак така практика потребує перегляду або додаткового врегулювання, аби не порушувати принципи державного суверенітету, правової відповідальності та публічного контролю. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вдосконалення політики сталого розвитку та належного забезпечення національної безпеки, розробки стратегій запобігання втручання іноземних держав, організацій, окремих груп та осіб у внутрішні справи України.

УДК 342.5:34.01

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14750312>

Поліщук О. А., Прилипко В. М., Ткаченко О. М. Правові колізії в процесі взаємодії законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Український політико-правовий дискурс. 2025. № 7. С. 1-27.

У статті досліджуються правові колізії, що виникають у процесі взаємодії законодавчої, виконавчої й судової гілок влади в Україні, зокрема в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Метою дослідження є аналіз правових колізій у системі розподілу повноважень між державними органами, виявлення проблемних аспектів їх взаємодії та надання рекомендацій для удосконалення законодавства, яке регулює ці процеси. У результатах дослідження виявлено основні проблеми правових колізій, що виникають між гілками влади в Україні, зокрема в контексті неповного розподілу повноважень, відсутності чітких механізмів усунення колізій, а також недостатньої прозорості в процесі взаємодії органів влади в умовах надзвичайних ситуацій. З'ясовано, що в правовому регулюванні взаємодії між органами державної влади існують суттєві прогалини, які ускладнюють ефективне виконання їхніх функцій, особливо в умовах воєнного стану

та в контексті євроінтеграційних викликів. У висновках наголошено на необхідності вдосконалення законодавчих механізмів, що регулюють взаємодію між органами державної влади, розроблення чітких та ефективних процедур для подолання правових колізій, а також забезпечення більшої підзвітності та прозорості в діяльності державних інституцій. Урахування міжнародних стандартів і розвиток правової культури визначено важливими передумовами для ефективного функціонування правової системи України та її інтеграції до європейського правового простору.

УДК 342.7:355.271-042.3(477)

DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-1>

Зверховська В. Ф. Вплив воєнного стану на конституційні права людини. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2025. Вип. 1. С. 5-9.

Мета наукової статті полягає у дослідженні впливу воєнного стану на циркуляцію конституційних прав громадян в Україні, а також пошук правових механізмів, які б могли забезпечити баланс між обмеженням прав та необхідністю захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки. Крім цього, також сформовано загальні принципи вдосконалення правового регулювання з приводу окресленого питання. Результатом статті стало проведення аналізу з приводу правового режиму воєнного стану в Україні, що має чіткі нормативно-правові основи, які дозволяють обмежувати певні права громадян для забезпечення безпеки держави. Також виокремлено підстави та мету введення воєнного стану, його особливості проведення та порядок запровадження. Зазначено специфіку обмеження прав та свобод осіб та виокремлено, які права категорично не можуть бути обмеженими. Проаналізовані різні думки наукової спільноти та виокремлено позицію автора з приводу цього питання. Аналіз практики

показав важливість дотримання принципів законності, пропорційності та легітимності у разі впровадження обмежень. Також важливим результатом є й те, що порівняння з міжнародним досвідом виявило можливості для вдосконалення українського законодавства через адаптацію найкращих практик. Висновки. Питання воєнного стану є досить актуальним для сьогодення та стає чималим викликом для правової системи України, адже необхідно балансувати між забезпеченням громадянам захисту прав та свобод та потребою в захисті й національних інтересів. Тому для ефективного регулювання зазначених питань необхідно вдосконалення законодавчих механізмів шляхом правотворчості, що сприятиме лише зміцненню принципу верховенства права та захисту конституційних прав, що мають та гарантуються громадянам такої країни.

УДК 347.1

DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.4>

Котуха О. С. Допустимі обмеження прав і свобод людини для захисту публічних інтересів: воєнний стан та охорона здоров'я. Право і суспільство. 2025. № 3. Т. 1. С. 29-36.

У статті досліджено допустимі обмеження прав і свобод людини для захисту публічних інтересів. Окреслено обмеження у сфері охорони здоров'я та під час воєнного стану. Зазначено, що, із прийняттям Конституції України 1996 року істотно змінилися відносини в суспільстві й державі щодо реалізації прав і свобод людини. Держава стала виходити з пріоритету прав і свобод людини та громадянина. При цьому права держави не можуть бути вище від прав людини, і власне сама держава має обов'язки перед людиною. Проте, очевидно, що не законодавець, не правові норми, що закріплюють права і свободи, а самі суспільні відносини визначають характер фактично існуючої в суспільстві свободи і правових форм її вираження. Тому ці права (основні), на відміну від усіх інших прав та обов'язків,

фіксують найважливіші, принципові зв'язки і відносини між суспільством і державою. Наголошено, що незважаючи на найвищу цінність у правовій демократичній державі, права людини не можуть бути завжди і в усіх випадках недоторканими. Обмеження прав і свобод людини та громадянина і в мирний час, і в період дії воєнного стану є необхідним елементом правової системи будь-якої правової демократичної держави світу, зокрема України, в якій уже понад три роки триває повномасштабна війна, що об'єктивно зумовлює законодавче врегулювання, сталість і законність судової практики. Відповідно, такі обмеження повинні мати суто правовий характер і накладатися лише з огляду на загальний інтерес, тобто коли йдеться про національну безпеку, правопорядок, захист норм моралі, захист прав і свобод іншої людини. Загальний рівень забезпечення й гарантованості прав людини залежить від оптимальності цілей, підстав, способів, меж і термінів обмеження прав людини і громадянина. Акцентовано, що практична діяльність державних органів та їхніх посадових осіб, які ведуть боротьбу зі злочинністю, неможлива без обмеження прав людини. Цілі, для досягнення яких можуть обмежуватися права людини, визначені Конституцією України. Це означає, що в інших цілях права не можуть бути обмежені. Передбачені Конституцією «правомірні» цілі мають публічний характер, тобто спрямовані на досягнення загального блага для всіх громадян, а не підпорядковують права і свободи чіємусь приватному інтересу. Зроблено висновок, що конституційно-правові підстави запровадження обмеження прав і свобод людини та громадянина закріплено в Конституції України як обставини, за допомогою яких визначається суперечність між приватними і публічними інтересами і зумовлюють встановлення меж дозволеної поведінки.

УДК 342 DOI

<https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.3.21>

Синьчук О. А. Право на життя, свободу та безпеку як центральні елементи реалізації функцій права. Науковий вісник публічного та приватного права. 2025. Вип. 3. С. 118-122.

Метою роботи є з'ясування сутності права на життя, свободу та безпеку як центральних елементів реалізації функцій права та визначенні особливостей їх гарантування в умовах трансформації правового порядку. У результаті дослідження з'ясовано, що право на життя, свободу та безпеку є центральною основою реалізації функцій права. Конституційні гарантії забезпечують їхню охоронну й регулятивну роль, особливо у кризових умовах, а цінності гідності та безпеки формують базу демократичного правопорядку й стабільності суспільних відносин. Наукова новизна полягає у комплексному аналізі права на життя, свободу та безпеку як центральних елементів реалізації функцій права. У роботі уточнено їх роль у взаємозв'язку охоронної, регулятивної та соціально-ціннісної функцій, показано вплив конституційних гарантій і міжнародних стандартів на їх забезпечення. Вперше акцентовано увагу на значенні цих прав у умовах воєнного стану як ключового індикатора ефективності держави у виконанні конституційних обов'язків та дотриманні гуманістичних принципів правопорядку. Додатково запропоновано авторське бачення інтеграції міжнародно-правових підходів із національною практикою, що дозволяє сформулювати нові орієнтири для правотворчої та правозастосовної діяльності. Це поглиблює розуміння базових прав не лише як юридичних гарантій, а й як культурно-ціннісних категорій, що визначають рівень зрілості демократичної правової держави.

УДК 34(3/9)+340.5+342.1+343.3/.7

DOI: 10.18523/2617-2607.2025.15.45-67

Зверєв, Є., Шмарьова, Т. Смертна кара: *pro et contra* (через призму доцільності, гуманності і справедливості). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2025. Вип. 15. С. 45–67.

Встановлено, що полярність поглядів на смертну кару як вид покарання має давнє коріння: на противагу помсті як універсальному аргументу на користь застосування смертної кари з'явилась ідея священності людського життя, а отже, держава не має права його забирати, оскільки не вона його дала. Відтоді існують два діаметрально протилежних погляди на питання застосування смертної кари, прихильники яких полемізують між собою, наводячи раціональні доводи та обґрунтування. З позицій неупередженості до обох сторін, як цього вимагає науковий підхід, автори розглянули їхні основні аргументи не у звичній парадигмі систематизації за різними критеріями і для досягнення якнайбільшої повноти списку, а через призму доцільності, гуманності та справедливості. У дослідженні застосовано

метафізичний підхід, який дає змогу розглядати питання життя і смерті як сакральні категорії, водночас оперуючи поняттями добра і зла. Такий підхід відповідає вимогам гуманності, а також нейтралізує дуальний характер критерію справедливості, притаманної аргументам як за, так і проти застосування смертної кари. Та й сама справедливість має відносний характер: з одного боку, родини жертв отримують справедливу сатисфакцію, а з другого – справедливим також є незастосування смертної кари, оскільки страта злочинця не поверне життя жертві. Зроблено висновок про пріоритетність вирішення філософського (і дотичних до нього релігійного та етичного) питання: безумовно, на користь життя; а згодом трансформацію його в правничу площину за умови відповідного унормування.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 10 (137) 2025

(01 жовтня - 31 жовтня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 31.10.2025.

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 5,03.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру

видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.